

Σκέψεις πάνω στη Μετανάστευση και την Ταυτότητα στην Αρχαιότητα

Claudia Moatti*

Μετάφραση: Εύα Πλιάκου

Όλες οι κοινωνίες χρειάστηκαν να κάνουν διακρίσεις μεταξύ των μελών τους, αλλά και ανάμεσα στα μέλη τους και στους ξένους. Αλλά τα μέσα και ο βαθμός ακρίβειας αλλάζει ανάλογα την εποχή και τον τόπο.

Σε κοινωνίες όπου δεν υπήρχαν αστυνομικές ταυτότητες, η ταυτοποίηση συχνά βασιζόταν σε κοινωνικές δικτυώσεις και μάρτυρες: έτσι συχνά ορίζονται ως “*sociétés de l’interconnaissance*”. Αλλά ποια ήταν τα μέσα για έναν μετανάστη; Οι πηγές υπαινίσσονται πολλά διαφορετικά: όρκος, υπογραφή, χρήση σημαδιών όπως διακριτικά (κάποιο δαχτυλίδι, ρούχα, παπούτσια) ή αντικείμενα (σφραγίδες, σύμβολα, ψηφίδες φιλοξενίας[1]). Έγγραφα, δημόσια ή ιδιωτικά (μία συστατική επιστολή[2], ένα έγγραφο παροχής ασυλίας θα μπορούσε να διαδραματίσει αυτό τον ρόλο), φυσική περιγραφή[3] ή επάγγελμα (δήλωση του ονόματος[4], των δεσμών και αφήγηση των βιογραφικών στοιχείων που διαπιστώνονται αληθή).

Όλα αυτά τα μέσα αποκαλύπτουν τις χαμηλές απαιτήσεις της ταυτοποίησης αλλά και τον ασταθή χαρακτήρα των ταυτοτήτων στο πλαίσιο των ανθρώπινων μετακινήσεων. Μια αφήγηση, για παράδειγμα, θα μπορούσε να κρύψει την αληθινή ταυτότητα του πολίτη η οποία, στην πραγματικότητα, δεν ενδιέφερε τις αρχές. Στις «Πράξεις» του Ιουστίνου του Μάρτυρα, ο έπαρχος Ρουστικός ρωτάει τον Ιέρακα, έναν από τους οπαδούς του Ιουστίνου που έχουν έρθει στη Ρώμη: «Και οι γονείς σου, ποιοι είναι;». Και ο Ιέραξ απάντησε: «Ο πατέρας μας είναι ο Ιησούς Χριστός και η μητέρα μας η πίστη σε Αυτόν» [5]. Ήταν επίσης και η ερώτηση

του Χριστού στους οπαδούς του: «Ποιος είμαι εγώ σύμφωνα με το πλήθος; ...Αλλά για σας, ποιος είμαι εγώ;».[6]

Η εμφάνιση επίσης (ρούχα, αντικείμενα, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, συμπεριφορά, φωνή κλπ.) ήταν άλλος ένας σημαντικός τρόπος ταυτοποίησης των μεταναστών.[7] Ο πάπυρος Giessen 40, που περιέχει το περίφημο διάταγμα του Καρακάλλα,[8] περιέχει επίσης ένα διάταγμα που εκδόθηκε τον Μάρτιο του 216,[9] σύμφωνα με το οποίο όλοι οι επαρχιώτες που είχαν έρθει από άλλα μέρη της Αιγύπτου εκδιώχθηκαν από την Αλεξάνδρεια.

Ο Καρακάλλας λέει ότι είναι εύκολο να ανιχνευθούν: «μπορούμε εύκολα να αναγνωρίσουμε τους γνήσιους Αιγύπτιους ανάμεσα σε αυτούς που φορούν λινά από την ομιλία τους, πράγμα που αποδεικνύει ότι έχουν ιδιοποιηθεί την εμφάνιση και το ντύσιμο μιας άλλης τάξης· επιπλέον, ο τρόπος ζωής τους που απέχει από τις πολιτισμένες συμπεριφορές φανερώνει πως είναι Αιγύπτιοι επαρχιώτες». Μπορούμε να δούμε εδώ πόσο αυθαίρετη και βιαστική ήταν η ταυτοποίηση και πόσο εύκολο ήταν να διαψευστούν οι ταυτότητες.

Αλλά η σημασία της εμφάνισης, που αναδεικνύεται τόσο πολύ σε πολυάριθμες ιστορίες μεταμφίεσης και διακωμώδησης[10] αλλά και σε παπύρους[11], δεν σχετίζεται μόνο με την απόδοση ταυτότητας από άλλους· η εμφάνιση θα μπορούσε να είναι επίσης ένας τρόπος να προβάλλει κάποιος τη δική του ταυτότητα. Έτσι ο Απολλώνιος ο Τυανεύς, ερχόμενος στη Ρώμη το 93, υπό τον διωγμό των φιλοσόφων από τον Δομιτιανό, φόρεσε το μακρύ λινό του μανδύα και έδειξε τα μακριά μαλλιά του για να επιβεβαιώσει την ταυτότητά του ως φιλόσοφος και να αψηφήσει τον αυτοκράτορα, ενώ διέταξε τον ακόλουθό του, τον Δάμη, να αλλάξει την εμφάνισή του προκειμένου να μην ρισκάρει να πάει φυλακή.

Η ιστορία επιδέχεται πολλές ερμηνείες: θα μπορούσαμε να πούμε πως η κινητικότητα, όπως αυτή του σοφού και του συνοδού του, συνδεόταν με μια δυνατότητα αλλαγής ταυτότητας ανάλογα με το μέρος· ή θα μπορούσαμε να πιστέψουμε ότι το ταξίδι ήταν μια

αλληγορία για τον μακρύ δρόμο που ακολούθησε ο σοφός για την κατανόηση της πραγματικής του ταυτότητας και ότι τα εμπόδια ήταν τα μέσα ώστε να συνειδητοποιήσει το ποιος ήταν· ή θα μπορούσαμε ακόμη να καταλάβουμε ότι η διαδικασία της ταυτοποίησης δεν έχει καθόλου να κάνει με την πραγματική ταυτότητα.

Αυτή η αλλαγή στις ταυτότητες μπορεί στην πραγματικότητα να συγκριθεί με την τροποποίηση που έχει ήδη σημειωθεί στη μετάδοση των αυτοκρατορικών πορτραίτων, που συχνά μεταβάλλονταν και προσαρμόζονταν στις επαρχίες.[12] Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι Ρωμαίοι έπαιζαν με τις ταυτότητες όπως έκαναν και οι καλλιτέχνες και ότι η δυσκολία μας στον καθορισμό του αρχικού πορτραίτου ενός αυτοκράτορα είναι ένα είδος μεταφοράς για τα κύρια θέματα που αφορούν την ταυτοποίηση στον αρχαίο κόσμο.

Όλα αυτά τα μέσα, οι μάρτυρες, η εμφάνιση, οι δηλώσεις αποκαλύπτουν αυτό που θα λέγαμε, σύμφωνα με τον Paul Ricoeur, «*l'aporie de l'identité*».[13] Γιατί κανένα από αυτά δεν ήταν αξιόπιστο μέσο. Αλλά αποκαλύπτουν την λειτουργία της ρωμαϊκής κοινωνίας ως προς την πίστη και τον βαθμό της παραποίησης ή του λάθους που ανεχόταν[14]. Η ανοχή εξαρτάται στην πραγματικότητα από τους στόχους της ταυτοποίησης. Οι αρχαίες κοινωνίες δεν χρειάζονταν να αναγνωρίσουν όλους τους κατοίκους τους: η αναγνώριση θα μπορούσε να αφεθεί στις κοινωνικές δικτυώσεις, στην αδιαφορία ή την αβεβαιότητα. Ετσι, δεν χρειάζονταν να ταυτοποιηθούν όλοι οι άνθρωποι. Ο Απολλώνιος και οι Χριστιανοί μπορούσαν να έχουν διαφύγει της ταυτοποίησης: όταν έφτασαν στην Ρώμη θα μπορούσαν να είχαν ζήσει ήσυχα χωρίς οποιεσδήποτε ερωτήσεις αν το ήθελαν. Αλλά η επιθυμία τους να επιβεβαιώσουν τις ισχυρές προσωπικές τους ταυτότητες προκάλεσε την διοικητική αναγνώρισή τους.

Αυτός ο χώρος ελευθερίας και διαπραγμάτευσης στη διαδικασία της ταυτοποίησης, που μπορεί να γίνει φανερός και στις ευέλικτες χρήσεις των δηλώσεων γέννησης,[15] πρέπει να μελετηθεί. Έχει μεγάλη σημασία, καθώς μας βοηθάει να

κατανοήσουμε τι διακυβεύεται στον έλεγχο και την αναγνώριση, από τι συνίστατο το άτομο από διοικητικής άποψης και τελικά σε ποιο βαθμό η κινητικότητα επηρέασε τον μετασχηματισμό των μέσων αναγνώρισης. Έχει συχνά υποστηριχθεί ότι ο έλεγχος της κινητικότητας έχει αυξησει, στη σύγχρονη εποχή, τη διοικητική ικανότητα των κρατών: τι συμβαίνει όμως στις αρχαίες κοινωνίες; Αυτή η ιστορία (η οποία μένει να γραφτεί) είναι ένα σημαντικό μέρος του έργου μου.

Η έρευνα σχετικά με τον έλεγχο και την ταυτοποίηση έχει κι άλλες συνέπειες. Ανοίγει μία πολιτική συζήτηση σχετικά με τη φύση των κοινωνικών δεσμών και της πολιτικής κοινότητας. Όπως παρατηρεί ο Michael Walzer, ένας από τους κύριους άξονες του πολιτικού προβληματισμού ήταν το να καθοριστεί με ποιον συμφωνούν οι πολίτες να μοιράζονται την πόλη και τα αγαθά της.[16] Φαίνεται πως ακόμη και οι κοσμοπολίτικες κοινωνίες δημιουργούν τοπικά όρια. Υπάρχει πάντα ένα μέρος που πρέπει να είναι κλειστό; Και είναι το ίδιο στην είσοδο και στην έξοδο; Ο Πλάτων, ο οποίος θεωρούσε την ανάμειξη των ανθρώπων ως μία αιτία ηθικής υποβάθμισης, πρότεινε στους «Νόμους» του ορισμένους μηχανισμούς για να ρυθμίζεται η είσοδος των ξένων και να περιορίζεται η κυκλοφορία των πολιτών:

Κατ' αρχάς, κανένας άνθρωπος κάτω των σαράντα ετών δεν επιτρέπεται να πηγαίνει σε οποιοδήποτε μέρος του εξωτερικού· έπειτα, κανένας άνθρωπος δεν επιτρέπεται να πηγαίνει στο εξωτερικό ως ιδιώτης, αλλά μόνο εξαιτίας κάποιας δημόσιας ιδιότητας χορηγείται άδεια σε κήρυκες, πρεσβείες και ορισμένες επιτροπές επιθεώρησης. *Νόμοι 12.950d 71*

Κάτω από ποιες συνθήκες μια κοινότητα προβληματίζεται σχετικά με τη μετανάστευση των πολιτών της και με το τι συμβαίνει σε αυτούς μετά; Ακόμη και οι πιο ανοιχτές κοινωνίες έχουν συζητήσει αυτά τα ζητήματα, και από την «Οδύσσεια» του Ομήρου μέχρι και τα «Ταξίδια του Γκιούλλιβερ» του Swift, η λογοτεχνία έχει δώσει όλων των ειδών τις λύσεις στο ζήτημα. Υπάρχει στην πραγματικότητα μια μεγάλη γκάμα κοινωνικών επιλογών και πρακτικών ανάμεσα στη φιλοξενία και την εχθρότητα: αφομοίωση,

ένταξη, γκετοποίηση, αποκλεισμός, ή μέτρα που εισάγουν διακρίσεις. Κι αυτές οι επιλογές φαίνονται και από τις νομικές κατηγορίες που επιλέγουμε για να ονομάσουμε τα διάφορα είδη μεταναστών και από τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι πολίτες διακρίνονται από τους υπόλοιπους κατοίκους. Γιατί η γλώσσα, όπως και το έδαφος, ενέχει την εξουσία και την υποταγή.

Η μετακίνηση αλλάζει το ρόλο του κράτους καθώς και τις σχέσεις μεταξύ ατόμου και κράτους, αυξάνει την χρήση της γραφής, μετασχηματίζει ταυτότητες και δίνει αφορμή για εσωτερικούς ή διεθνείς κανονισμούς. Έχει επιπτώσεις σε όλους τους τομείς, διοικητικό, δικαστικό και πολιτικό. Αλλά οι συνέπειες της μετακίνησης δεν είναι μόνο πραγματιστικές: είναι επίσης τυπικές. Στην πραγματικότητα, αλλάζοντας τη σχέση με το χώρο και το χρόνο, η μετακίνηση και η γραφή επηρεάζουν τις μορφές σκέψης και οργάνωσης· επηρεάζουν την ίδια την σκέψη. Είναι μέσω αυτής της διπλής όψης, πραγματιστικής και τυπικής, που η ιστορία της μετανάστευσης γίνεται μέρος της πνευματικής ιστορίας.

Απόσπασμα από το «*Translation, migration and communication in the Roman Empire: three aspects of movement in History (2006)*» της Claudia Moatti.

Claudia Moatti

*Η **Claudia Moatti** βρίσκεται μεταξύ των ομιλητών του B-Fest (βλ. Συμμετέχοντες B-FEST 5). Είναι καθηγήτρια Ρωμαϊκής Ιστορίας στο Παν/μιο Paris VIII και Πρακτικής Κλασικών Σπουδών και Δικαίου στο Παν/μιο της Νότιας Καλιφόρνιας. Συγγραφέας

πολλών βιβλίων και άρθρων με ειδίκευση σε θέματα μετακινήσεων πληθυσμών και μετανάστευσης, αρχαίας πολιτικής σκέψης και ρωμαϊκής ιστορίας. Στα ελληνικά υπάρχει το δοκίμιό της *“Το σπέρμα και το κράτος. Σκέψεις για την πολιτική δημιουργία στην Αθήνα”* στο βιβλίο του Κορνήλιου Καστοριάδη, *Η ελληνική ιδιαιτερότητα* (τρίτος τόμος), Θουκυδίδης, η ισχύς και το δίκαιο (σεμινάρια 1984-1985), εκδόσεις Κριτική.

Σημειώσεις:

[1] On hospitality Benveniste 1933, Gras 1985: 206 . On symbola Gauthier 1972.

[2] From Cicero’s letters in the republic to late antiquity: Symmach. Ep. 76, 67.

[3] Στην ελληνορωμαϊκή Αίγυπτο, για παράδειγμα, στις ιδιωτικές μεταφορές ή στα δημόσια έγγραφα, δίπλα από το όνομα δινόταν μια σύντομη φυσική περιγραφή (π.χ. ουλές ή άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά), ίσως επειδή συχνά τα άτομα είχαν παραπάνω από ένα όνομα.

[4] Αλλά όπως περιγράφει ο Carlo Ginzburg, όσο περισσότερο σύνθετη ήταν μια κοινωνία τόσο λιγότερο το όνομα κατάφερνε να ταυτοποιήσει κάποιον: Ginzburg 2000.

[5] Dubois 1994: 4, 8, 18–20 (translated here by Moatti).

[6] Luke 9.18–20.

[7] On the links between appearance and identity, Vernant 1988; Frontisi 1991; for Rome Bettini 2000: 313.

[8] Girard 1977: 203 = Hunt and Edgar 1932–1934: II, 215.

[9] On the date see Lukaszewicz 1990.

[10] For example, Suetonius (Rhet. 1.3) tells the story of merchants who try to deceive customs officials by giving a slave they did not want to declare the bulla and the praetexta. See also Plut. Crass. 4,3, Ant. 8, 14, 18, 22, 35, 41; Cass. Dio 40.8–9, 9.2.

[11] In a papyrus from Oxyrhynchos (second century ce), a fugitive slave is described thus: “totally ignorant of Greek, tall, thin, no beard” (P. Oxy. 51.3617); another papyrus

aludes to his way of talking: “chatters in a discordant voice,” or his way of walking: “walks as if he were a very important person” (P. Oxy. 51.3617). 66. Pollini 1987: 11–12 n.28.

[12] Pollini 1987: 11–12 n.28.

[13] Ricoeur 1985: 355–58 discusses “l’aporie de l’identité”.

[14] Το ρωμαϊκό δίκαιο διέκρινε μεταξύ της παραποίησης της νομικής κατάστασης και του σφάλματος σε σχέση με το πρόσωπο ή την κατάσταση. Η διαφορά έγκειται στην ύπαρξη καλής πίστης, όπως φαίνεται και από τη δράση του αυτοκράτορα Κλαύδιου, που κατέστειλε τον σφετερισμό της κατάστασης, αλλά έδινε υπηκοότητα σε ξένους οι οποίοι, κατανοώντας λάθος την *tria nomina* (ΣΤΜ: ονοματοδοτικό σύστημα Αρχαίας Ρώμης), νόμιζαν ότι είναι πολίτες. Όσο για τα λάθη που αφορούν το πρόσωπο, η αυτοκρατορική νομοθεσία έκανε διάκριση μεταξύ λάθους στην ταυτότητα, το οποίο συνεπάγεται την ακυρότητα μιας πράξης, και του λάθους στην ποιότητα των προσώπων, το οποίο δεν είχε καμία επίδραση στην πράξη.

[15] Created under Augustus they were never generalized and never sufficient to prove one’s identity. As the emperor Gordian III put it, “omission of a birth declaration does not make illegitimate the legitimate children, as much as a declaration cannot introduce a foreigner to a family” (P. Teb. 2.285 = FIRA I,90 = Girard 1977: 8.23). There were numerous cases where people had to prove their age, but the epigraphical documents show that an oath was sufficient most of the time (cf. *lex Irnitana* [AE 1984] 31, ch. G).

[16] Walzer 1983: 70.

Απεργίες - Αποχή Δικηγόρων: 0

Αγώνες τους

Δανάη Κασίμη

Οι εργατικοί αγώνες έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ιστορία επιτυγχάνοντας την κατοχύρωση βασικών δικαιωμάτων των εργαζομένων. Σήμερα η συντεχνιακή καπηλεία δίκαιων αιτημάτων εκτρέπει τους κλαδικούς αγώνες σε μια ατέρμονη εσωστρέφεια. Από την αποχή των δικηγόρων μέχρι τις κινητοποιήσεις των συνταξιούχων, η εξατομίκευση των πακτωμένων εργασιακών διεκδικήσεων μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό χάος και ανθρωποφαγία.

Έχουν περάσει ήδη δύο μήνες και πλέον από την έναρξη της πανελλαδικής αποχής των δικηγόρων από τα καθήκοντά τους λόγω του επικείμενου ασφαλιστικού νομοσχεδίου, το οποίο είναι πράγματι τόσο δυσβάσταχτο για την πλειοψηφία των δικηγόρων που είναι βέβαιο πως, σε συνδυασμό με την αύξηση των φοροεπιβαρύνσεων, θα οδηγήσει σε μαζική αποχώρηση από το επάγγελμα. Παράλληλα, πραγματοποιούνται συνεχώς απεργιακές κινητοποιήσεις εργαζομένων και συνταξιούχων στα πλαίσια του έντονου αναβρασμού που υπάρχει στη χώρα μας από το έτος 2011 λόγω των αλλεπάλληλων περικοπών στους μισθούς, στις συντάξεις και στις λοιπές κοινωνικές παροχές και των ταυτόχρονων φοροεπιθέσεων κάθε είδους. Μέχρι εδώ, ο καθένας θα δικαιολογούσε την αγανάκτηση και οργή των απεργούντων και θα τασσόταν στο πλευρό τους χωρίς επιφυλάξεις.

Η εποχή που βιώνουμε, όμως, είναι ιδιαίτερη και απαιτεί μεγάλη προσοχή κατά την ανάγνωση των χαρακτηριστικών που λαμβάνουν οι επιμέρους κινητοποιήσεις. Ποια είναι η σχέση τους με τις ευρύτερες κοινωνικές διεκδικήσεις και πού οδηγεί ο κατακερματισμός των κοινωνικών αγώνων; Είναι δυνατό να υπάρχουν ενιαία συμφέροντα στους κόλπους ενός ολόκληρου κλάδου ή μήπως οι συνδικαλιστικοί φορείς έχουν μετασηματιστεί σε επικίνδυνα, άκαμπτα και αντιδημοκρατικά μορφώματα, τα οποία εξυπηρετούν ιδιοτελή συμφέροντα; Με ποιο τρόπο θα απαλλαγούμε

από αυτό το επικίνδυνο φαινόμενο;

Έχει καταστεί πλέον, ίσως σε όλους, φανερό ότι όταν μια χώρα, μέσω της κυβέρνησής της, έρχεται σε οποιουδήποτε είδους συμφωνία με τους πιστωτές της, είναι μαθηματικά αδύνατο αυτή να αποβεί ωφέλιμη για τις κοινωνικές ομάδες που ασφυκτιούν και βρίσκονται στα πρόθυρα της κατάρρευσης. Είναι αυτονόητο δε, ότι το εκβιαστικό δίλημμα που θέτουν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις της Ευρώπης περί ολικής καταστροφής, ανεξέλεγκτης χρεωκοπίας και απόλυτης φτώχειας σε περίπτωση απαγκίστρωσης από τη χρηματοδότηση των δανειστών για τη «σωτηρία» των χωρών του Νότου, έχει ένα πολύ συγκεκριμένο χαρακτηριστικό, το οποίο είναι ευκρινές και απόλυτο: εξυπηρετεί τα συμφέροντα του μεγάλου κεφαλαίου. Η πιστωτική μόχλευση που πραγματοποιείται στην Ευρώπη από τις χώρες του Βορρά προς τις χώρες του Νότου έχει ως μοναδικό στόχο τον απόλυτο έλεγχο και την αμείλικτη οικονομική ισοπέδωση των τελευταίων με στόχο, όχι βέβαια τον πλουτισμό των λαών του βορρά αλλά την ενίσχυση της παντοδυναμίας του παγκόσμιου κεφαλαίου, το οποίο, ως γνωστόν, δεν έχει πατρίδα.

Τώρα όσον αφορά τις απεργιακές κινητοποιήσεις παντός είδους, παρατηρούμε, σε πρώτη φάση, ότι είναι ενθαρρυντικές και σίγουρα μπορούν να κυφορήσουν μια κοινωνική αλλαγή μέσα από τη δράση των ανθρώπων που πίστεψαν επιτέλους στην τεράστια δύναμή τους. Δυστυχώς όμως, οι διάφοροι κλάδοι που απεργούν απαρτίζονται από ανθρώπους που έχουν εντελώς αντικρουόμενα συμφέροντα, με αποτέλεσμα οι κινητοποιήσεις τους να περιορίζονται στη διεκδίκηση των κλαδικών τους προνομίων. Αυτό το φαινόμενο, συμβαίνει συνεχώς εδώ και πολλά χρόνια χωρίς να προσδίδονται νέα χαρακτηριστικά στους κλειστούς αυτούς αγώνες, με αποτέλεσμα να γίνονται αν όχι αντικοινωνικοί τουλάχιστον αυτοαναφορικοί.

Τα τελευταία χρόνια όμως, οι συνθήκες είναι ιδιαίτερα σκληρές λόγω της επιθετικής εξάρθρωσης του καπιταλιστικού οικοδομήματος, το οποίο φαίνεται και πάλι να βρίσκει τρόπο να επιβιώσει μη διστάζοντας να θυσιάσει εκατομμύρια ζωές στο βωμό

της ανάπτυξης και της σταθερότητας των τιμών. Οι παγκόσμιες ολιγαρχίες εξακολουθούν να λυμαίνονται τον παγκόσμιο πλούτο αποκλείοντας, με την απειλή πολέμου, τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων. Έτσι, έχουμε οδηγηθεί στην όξυνση των ανταγωνιστικών πιέσεων μεταξύ των κλάδων και των αιτημάτων που θέτουν ενώπιον της εξουσίας. Πέραν του γεγονότος ότι το εργατικό δίκαιο έχει καταργηθεί στην πράξη χορηγώντας τεράστια προνόμια στους εργοδότες και ενθαρρύνοντας τις απολύσεις αλλά και την άνευ όρων εκμετάλλευση των εργαζομένων, οι κλαδική αγώνες διεκδικούν ένα πολύ μικρό μέρος από το κομμάτι του παγκοσμίου πλούτου, που το μεγάλο κεφάλαιο διαθέτει προς διανομή στα κράτη, με τη συνδρομή των τελευταίων. Αυτό σημαίνει, ότι οι εν λόγω αγώνες είναι καταδικασμένοι σε έναν κτηνώδη ανταγωνισμό μεταξύ των κλάδων και των κοινωνικών ομάδων προκειμένου όχι απλά να κερδίσουν ένα μέρος από το «κομμάτι της πίτας» αλλά να αποκλείσουν εντελώς ολόκληρες κοινωνικές ομάδες με στόχο την επιβίωσή τους. Μιλάμε πλέον για εκτροπή των αγώνων προς μια επικίνδυνη και καταστροφική ανθρωποφαγία χωρίς καμία διάθεση συγκρότησης συλλογικού μετώπου από τα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα με σκοπό τη δυναμική σύγκρουση με τον πραγματικό εχθρό. Ο τελευταίος εντοπίζεται στις ίδιες τις ρίζες του καπιταλιστικού συστήματος, το οποίο διακηρύσσει την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο με σκοπό την υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου σε μία μικρή μερίδα του πληθυσμού, η οποία διαθέτει και πανίσχυρους μηχανισμούς περιφρούρησης.

Όσο λοιπόν συνεχίζεται η εκτροπή των αγώνων προς τέτοιου είδους αυτιστικές διεκδικήσεις, ο εχθρός γίνεται όλο και πιο ισχυρός καθώς το 90% της πίτας, δηλαδή του παγκόσμιου πλούτου, εξακολουθεί αιωνίως να βρίσκεται στη διάθεσή του. Τέτοια χαρακτηριστικά αυτοαναφορικότητας παρουσιάζουν και οι τελευταίες κινητοποιήσεις των δικηγορικών συλλόγων της Ελλάδας. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι στην ίδια πορεία παρευρέθηκαν μισθωτοί δικηγόροι και τα αφεντικά τους, διεκδικώντας από κοινού, επί της ουσίας, τα δικαιώματα των δεύτερων. Τυχόν διεκδικήσεις των μισθωτών δικηγόρων αλλά και

των φτωχότερων εν γένει έρχονται σε σύγκρουση με αυτές των δεύτερων διότι το επιχείρημα ότι όταν ο εργοδότης κερδοφορεί, τότε κερδίζει και ο εργαζόμενος είναι το όπλο των εκμεταλλευτών και σε καμία περίπτωση των εργαζομένων. Φαινομενικά, όλοι οι δικηγόροι διεκδικούσαν το ίδιο πράγμα, την εμπόδιση της αύξησης των ασφαλιστικών εισφορών διότι πράγματι το επάγγελμα, όπως όλα τα ελεύθερα επαγγέλματα, έχει καταστεί μη βιώσιμο. Παρά ταύτα, η επιμονή σε μια τέτοιου είδους διεκδίκηση, η οποία δε φαίνεται σε καμία περίπτωση να αποκτά κοινωνικά χαρακτηριστικά και να τείνει να αμφισβητήσει την ίδια τη δομή του συστήματος με σκοπό την οικοδόμηση δίκαιων κοινωνικών δομών με κέντρο τον άνθρωπο, είναι καταδικασμένη σε αποτυχία ή στην καλύτερη περίπτωση σε «δικαίωση» ενός αυτιστικού αγώνα που θα οδηγήσει στην εξόντωση κάποιας άλλης πιο αδύναμης κοινωνικής ομάδας ή ενός άλλους λιγότερου ισχυρού κλάδου.

Το πρόβλημα είναι ότι οι συνδικαλιστικές διεκδικήσεις χαρακτηρίζονται από αυτή την ενοχλητική εσωστρέφεια, με τους συνδικαλιστές να αρνούνται να ορίσουν την κλαδική διεκδίκηση ως ενέργεια άρρηκτα συνδεδεμένη με τις λοιπές κοινωνικές διεκδικήσεις με τέτοιο τρόπο που να μην μπορεί καν να νοηθεί διαφορετικά. Εξάλλου, οι συνδικαλιστές ασκούν εξουσία και σίγουρα αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση ιδίου οφέλους όπως η πλειοψηφία των αμετακίνητων αντιπροσώπων και θα ήταν εν τοις όροις αντιφατικό να εναποθέτει κανείς τις ελπίδες του σε αυτούς. Το βάρος, δυστυχώς, πέφτει στους αντιπροσωπευόμενους και φαινομενικά λιγότερο ισχυρούς, οι οποίοι στην περίπτωση των δικηγόρων φαίνεται να έχουν μουδιάσει μπροστά στην αδυναμία τους να φανταστούν οτιδήποτε πέρα από το μέσο της άσκοπης αποχής παραμένοντας έρμια των ιδιοτελών σκοπών των συνδικαλιστών τους. Είναι ενδιαφέρον να δούμε ποια θα είναι η αντίδραση ειδικά των δικηγόρων όταν έρθουν αντιμέτωποι με αυτή τη διαπίστωση αν δεν έχουν ήδη έρθει. Για την ώρα, φαίνεται ότι ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών δε θα ησυχάσει αν δε ρίξει την κυβέρνηση... Μέχρι τότε θα πρέπει να σκεφτούμε σοβαρά «τι να κάνουμε» που έλεγε και ο σύντροφος Λένιν.

Από το ιδεώδες του Διαφωτισμού, στον θρίαμβο του απόλυτου Καπιταλισμού

Χάρης Ναξάκης*

Ο Ζαν Κλωντ Μισεά στο βιβλίο του τα «μυστήρια της Αριστεράς», *Εναλλακτικές εκδόσεις 2014*, διερευνά τους λόγους μετάλλαξης της αριστεράς σε οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό φιλελευθερισμό ως αποτέλεσμα εκτός των άλλων της θρησκευτικής της πίστης στην πρόοδο, η οποία είναι κληρονομιά του διαφωτιστικού προτάγματος. Επειδή στον πυρήνα του διαφωτιστικού μηνύματος βρίσκεται η κουλτούρα του εγωισμού, το αυτοαναφορικό άτομο, αναρωτιέται ο Μισεά μήπως πρέπει να στοχαστούμε με τον διαφωτισμό εναντίον του διαφωτισμού.

Οι ρίζες του φιλελευθερισμού, του φιλελεύθερου ατομικισμού είναι ο διαφωτισμός, η φιλοσοφία των φώτων, η διαμέσου δηλαδή του ορθού λόγου επιδίωξη της ελευθερίας του ατόμου και του καλώς εννοούμενου προσωπικού του συμφέροντος. Το άτομο θεωρείται πρωταρχικό, αυτόρκες, αυτοαναφορικό. Ο φιλελευθερισμός θα μπορούσε να διακριθεί σε οικονομικό φιλελευθερισμό και σε πολιτικό και πολιτισμικό φιλελευθερισμό, σε φιλελεύθερη αγορά και σε ατομικά δικαιώματα. Παρότι πολλοί θεωρούν ότι ο οικονομικός φιλελευθερισμός και ο πολιτικός φιλελευθερισμός δεν ταυτίζονται, θεωρώ ότι έχουν κοινή μήτρα, το αυτοαναφορικό και εγωιστικό άτομο που δεν ανήκει σε ένα κοινωνικό σύνολο αλλά στον εαυτό του. Η μοναδική μορφή κοινωνικοποίησης για έναν φιλελεύθερο είτε είναι δεξιός φιλελεύθερος είτε αριστερός φιλελεύθερος (σοσιαλιστής ή σοσιαλδημοκράτης) είναι η αγορά που μεγιστοποιεί το ατομικό συμφέρον-οικονομικός φιλελευθερισμός.

Ταυτόχρονα η ελευθερία για έναν νεοφιλελεύθερο, αριστερό φιλελεύθερο, οπαδό της άκρας αριστεράς και εσχάτως το παζλ συμπληρώνεται και από αναρχικούς, είναι το δικαίωμα κάθε ατόμου να βάζει τους δικούς του κανόνες, να θέτει τους δικούς του στόχους και να έχει το δικό του στυλ ζωής-πολιτικός και πολιτισμικός φιλελευθερισμός. Αν ο οικονομικός φιλελευθερισμός σύμφωνα με τον Χάγιεκ, είναι το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να παράγει, να πουλάει και να αγοράζει, όλα όσα παράγονται ή πωλούνται, τότε αυτό το ανθρωπολογικό υποκείμενο, ο homo economicus, έχει ανάγκη για να επεκταθεί ένα πλαίσιο πολιτικού-πολιτισμικού φιλελευθερισμού, δηλαδή ένα περιβάλλον χωρίς φραγμούς και όρια, χωρίς περιορισμούς στα ατομικά δικαιώματα. Γι' αυτό ο Μπενζαμέν Κοστάν, γαλλο-ελβετός διανοητής όρισε την ελευθερία ως το δικαίωμα στην «ειρηνική απόλαυση και την ιδιωτική ανεξαρτησία». Όταν ο πυρήνας της ζωής είναι το άτομο και οι ανάγκες του τότε ότι αυτό θεωρεί δικαίωμα είναι υπεράνω ηθικών κρίσεων, φιλοσοφικών αξιώσεων. Η ηθικότητα σχετικοποιείται δεν μπορεί καν να οριστεί όταν ο καθένας έχει δικαίωμα να ζει όπως επιθυμεί.

Ποιος λοιπόν θα ορίσει την ανθρώπινη ζωή; Η αγορά και ο νόμος απαντούν οι νεοφιλελεύθεροι και οι φιλελεύθεροι αριστεροί. Οι άνθρωποι ως ορθολογικοί ατομιστές θα υπογράψουν μεταξύ τους ένα κοινωνικό συμβόλαιο που η μεν αγορά θα καθορίζει τον τρόπο ικανοποίησης των απεριόριστων αναγκών τους σε αγαθά και ο νόμος θα ρυθμίζει τις ατομικές πολιτικές και πολιτισμικές επιθυμίες. Να ένα παράδειγμα, επίκαιρο λόγω της πρόσφατης συζήτησης στην Ελλάδα για το σύμφωνο συμβίωσης, που πιστεύω ότι αποτυπώνει το πνεύμα της προβληματικής του Μισεά: αφού είμαι ελεύθερος να πουλάω (νοικιάζω) την εργατική μου δύναμη για να δουλέψω και να έχω ένα εισόδημα έτσι πρέπει να είμαι ελεύθερος να πουλάω (νοικιάζω) την κοιλιά μου για να κάνω ένα παιδί αρκεί να βρω ένα αγοραστή, ομόφυλο ή ετερόφυλο ζευγάρι, που να μου προσφέρει με όρους αγοράς μια καλή τιμή. Με τον ίδιο τρόπο η αγορά και ο νόμος θα ρυθμίσουν την προσφορά και τη ζήτηση για εργάτριες του σεξ, οίκους για κτηνοβάτες, οίκους για παιδόφιλους κ.τ.λ.

Οι δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης μιας παρένθετης μητέρας, μιας νοικιασμένης μήτρας, έχει ισορροπήσει σήμερα στις 50.000 έως 70.000 ευρώ. Το πιθανότερο είναι βέβαια, όταν νομοθετηθεί η δυνατότητα να έχει παιδιά ένα ομόφυλο ζευγάρι, λόγω της αύξησης της ζήτησης για μήτρες να αυξηθεί η προσφορά για μήτρες και άρα η τιμή του ενοικίου, αφού οι νοικιασμένες μήτρες θα είναι η κύρια πηγή απόκτησης παιδιών. Ένας φιλελεύθερος δεξιός θα υπερασπιστεί τη σοφία της αγοράς να λύνει ειρηνικά τις ανθρώπινες επιθυμίες και το δικαίωμα του ατόμου να ζει όπως το ίδιο νομίζει και ένας αριστερός θα διεκδικήσει με αγώνες να νοικιαστεί η μήτρα σε υψηλότερη τιμή γιατί πρέπει να υπερασπίσει τα εργατικά δικαιώματα. Τα παιδιά ως εμπόρευμα. Ένα όραμα της αριστεράς για τον 21^ο αιώνα. Η πλήρη έκπτωση του οράματος για ένα κόσμο χωρίς εμπορευματοποίηση του σώματος, της ίδιας της ανθρώπινης ύπαρξης. Τι σχέση έχουν όλα αυτά τα παραπάνω με το ιδεώδες της ατομικής αυτονομίας, της ελευθερίας και της προσωπικής ολοκλήρωσης εντός της κοινωνίας;

*καθηγητής οικονομικών στο Τ.Ε.Ι Ηπείρου, συγγραφέας
charisnax@yahoo.gr

Η Οδύσσεια της Προόδου

Αποστόλης Στασινόπουλος

*Εκείνον που θέλει η μοίρα τον οδηγεί,
εκείνον που δεν θέλει τον σέρνει.
Κικέρων*

Αφηγούμενοι την ιστορία του ομηρικού Οδυσσέα στη Διαλεκτική του Διαφωτισμού, οι Αντόρνο και Χορκχάιμερ, διαβλέπουν στις πράξεις του ήρωα τον αναγγέλλοντα ύμνο του καπιταλισμού. Όπως

οι ίδιοι χαρακτηριστικά αναφέρουν «ο ήρωας των περιπετειών καταδεικνύεται ως αρχέτυπο ακριβώς του αστικού ατόμου, η έννοια του οποίου πηγάζει μέσα από εκείνη την ενιαία ατομική επικράτηση που το προϊστορικό πρότυπό της είναι ο περιπλανώμενος»(1). Ο περιπλανώμενος Οδυσσέας, λοιπόν, ως πρόδρομος του αστικού ανθρωπότυπου ενσαρκώνει κατά τους Αντόρνο και Χορκχάιμερ μια φιγούρα που παραγνωρίζει τα ιδιαίτερα όρια της ανθρώπινης ύπαρξης και του φυσικού κόσμου, πελαγοδρομώντας εντός μιας αδιάλειπτης ακαθοριστίας. Ας ιχνηλατήσουμε όμως τη σκέψη τους εκκινώντας από μερικές ενοράσεις τους για το Διαφωτισμό.

Καταλογίζοντας στη διαφωτιστική κίνηση «πως θέτει τη σκέψη ως ταυτόσημη με τα μαθηματικά»(2) και ως εκ τούτου «η μαθηματική μεθοδολογία έγινε τρόπον τινά το τυπικό της σκέψης»(3) προβαίνουν σε κατηγοριοποιήσεις που, παρά την ευστοχία τους, παραμένουν ελλιπείς. Συλλογιζόμενοι τα παραπάνω, γράφουν πως «η στεγνή σοφία που δεν αναγνωρίζει τίποτε νέο κάτω από τον ήλιο, επειδή τάχα όλα τα πiónια του ανόητου παιχνιδιού έχουν χαθεί, όλες οι μεγάλες ιδέες έχουν ήδη συλληφθεί, οι πιθανές ανακαλύψεις είναι εκ των προτέρων σχεδιασμένες, οι άνθρωποι είναι ταγμένοι να αυτοσυντηρούνται μέσω προσαρμογής – αυτή η στεγνή σοφία αναπαράγει απλώς τη φανταστική σοφία που απορρίπτει: τον καθαγιασμό της μοίρας η οποία μέσω αντιποίνων αποκαθιστά αδιάκοπα ό,τι υπήρχε ανέκαθεν. Ό,τι θα ήταν διαφορετικό εξισώνεται με το προϋπάρχον»(4). Αυτός ο τύπος ερμηνείας του Είναι υπό τη μορφή μιας αρραγούς και πλήρους καθορισμένης ή καθορίσιμης ταυτότητας όπου τα στοιχεία της είναι ήδη δοσμένα εφ' άπαξ και δια παντός, όπου κάθε ετερότητα εξαχνώνεται και κάθε διαφορά «εξισώνεται με το προϋπάρχον», αν και ορθά επικρίνεται ως εν δυνάμει ολοποιητική, δεν αποτελεί επ' ουδενί γέννημα θρέμμα του Διαφωτισμού.

Η ίδια η αρχή της συνειδητής σκέψης του ανθρώπινου όντος έχει ως προκείμενες τον υπολογισμό και τη βούληση, ενώ παράλληλα όσοι διατείνονται πως το έλλογο στοιχείο αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου εν σχέσει προς το έμβιο περιβάλλον του

αυταπατώνται. Η ικανότητα μιας μαθηματικοποιημένης σκέψης υπό το σχήμα της τελεστικής λογικής συναντάται σε όλα τα έμβια αυτοτελικά όντα ως ικανότητα λογικού συλλογισμού και υπολογισμού, συλλογής και ταξινόμησης, ένωσης και χωρισμού. Η ενεργοποίηση αυτών των κατηγοριών μέσω της βούλησης και της δράσης που καθοδηγούνται από τον σχηματισμό ενός προς εκπλήρωση σκοπού, επιτελούνται αφ' ενός στην έμβια ύπαρξη ως βιολογική αυτοσυντήρηση με καθαρή λειτουργικότητα και αφετέρου στο συνειδητό άτομο ως στεγανοποίηση του νοήματος και διατήρηση της κοινωνικής του υπόστασης εντός του γνωσιακού του κλεισίματος.

Ισχυριζόμενοι πως *«όταν στη μαθηματική μέθοδο το άγνωστο μετατρέπεται σε άγνωστο μιας εξίσωσης, τότε παίρνει τα χαρακτηριστικά του παλαιού γνώριμου, προτού ακόμα λάβει μια τιμή»*(5), αναγνωρίζουν αυτό το γνωσιακό κλείσιμο του εκκοινωνισμένου ατόμου παραπέμποντάς το όμως πάλι στα προϊόντα του διαφωτισμού, αποκρύπτοντας πως το κατηγορήμα αυτό παρουσιάζεται άμα τη εμφανίσει της κοινωνίας ως βλέψη διαιώνισης των θεσμισμένων κοινωνικών σημασιών και ισχυροποίηση της κοινωνικής αυτοπαράστασης. Συνεπώς, πώς *«ο διαφωτισμός παραμέρισε το κλασσικό αίτημα να σκέφτεται κανείς τη σκέψη -νόησι νοήσεως, δηλαδή αυτοσυνείδηση στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη»*(6) όταν η λογικο-μαθηματική κατασκευή του Είναι και ο νοηματικός εγκλεισμός του υποκειμένου αρθρώνονται πολύ πριν την *«έξοδο από την ανωριμότητα»* όπως περιέγραφε ο Καντ τον Διαφωτισμό; Άλλωστε, και αυτή η αυτοστοχαστικότητα, αποτελεί η ίδια δυνατότητα της ενσυνείδητης σκέψης ως επεξεργασίας και διαπραγμάτευσης των προϊόντων της και αναφαίνεται με την παρουσία του ανθρώπινου όντος ενώ δεν μπορεί να αλλοιωθεί ως οντολογική κατηγορία διαχωρισμένη από το ανθρώπινο ον.

Αυτό όμως που επισημαίνουν emphaticά με τα λόγια αυτά οι συγγραφείς στο έργο τους, και προκύπτει ως ανθρώπινη δημιουργία εντός του κοινωνικο-ιστορικού, αποτελεί αφ' ενός η αυτονόμηση και η κυριαρχία του Λόγου και αφ' ετέρου η

ενοποίηση των διαφορετικών περιοχών του Είναι σε μια ανάγνωση που ανάγει όλα τα διαφορετικά επίπεδα σε ένα πεδίο μαθηματικών αναλογιών. «Το αίτημα του Βάκωνα για μια *scientia universalis* είναι, παρά την πολυμορφία των πεδίων της έρευνας, τόσο εχθρικό στο μη συνδέσιμο όσο και η *Mathesis universalis* του Λάιμπνιτς απέναντι στο άλμα»(7). Μπορούμε ωστόσο να εντοπίσουμε και στον Πυθαγόρα ακόμα αυτή την προσπάθεια να μαθηματικοποιηθεί και να μετρηθεί με ακρίβεια κάθε διαφορετικός οντολογικός τύπος αλλά και στον Πλάτωνα αυτή τη λογικιστική μεταφυσική που εξωραΐζει την παράσταση ως φαινομενική και ως απλώς μίμηση. Μπορούμε όμως να συνάγουμε λογικά ή φυσικά μια αιτιακή ή αναγκαία σύνδεση μεταξύ των προγενέστερων και του νεώτερου πολιιορκητικού ενδιαφέροντος για την έρευνα, τις ανακαλύψεις και τη πλήρη μαθηματικοποίηση των επιστημών; Υπάρχει κάποια ενιαία διαδρομή που ενώνει τις εποχές; Με ποιον τρόπο η πραγματική παντοδυναμία αυτών των όρων συνέβη πολύ αργότερα; Προοδευτικά; Ας το εξετάσουμε.

Η καθολίκευση αυτών των σημασιών από τον 14ο αιώνα σε αντίθεση με τη κλασική εποχή οφείλεται στην εισβολή του απείρου στον εδώ και τώρα πεπερασμένο κόσμο. Η προοπτική μιας απεριόριστης προόδου της γνώσης και συνεπακόλουθα μιας απόλυτης προόδου της ισχύος, ακόμα και ως διαδικασία, συγκροτεί μια ιδεατότητα που υπερβαίνει όλα τα επί μέρους στηρίγματά της αλλά δεν μπορεί ποτέ να απαλλαγεί από τα ίδια αυτά στηρίγματα. Έτσι, η συμπλοκή ενός εγγενούς προοδευτισμού της γνώσης και της ιστορίας με την ενοποίηση των πεδίων της έρευνας και τη μαθηματικοποίησή τους οδηγεί στο αίτημα της πρόσκτησης μιας απόλυτης αλήθειας που υπερίπταται και ορίζει όλες τις οντολογικές τροπικότητες. Έτσι η σύγχρονη φυσική καταργεί τον χρόνο κυκλώνοντάς τον, σε ένα σχήμα που προσιδιάζει με μια θεϊκή αιωνιότητα. Από την άλλη, η γραμμικότητα –ακόμα και ως διαλεκτική μηχανική ή αντιστρόφως ιστορικός υλισμός– της προοδύουσας ιστορίας συναρτάται με μια συσσώρευση ορθολογικών κατακτήσεων που εξορίζουν από την ιστορία ολόκληρες περιόδους της ανθρώπινης δημιουργίας –εγελιανισμός– και προκρίνουν μια λογική παραγωγή του μέλλοντος, ταυτόχρονα με την παράλογη

βλέψη για απεριόριστη εξάπλωση της ορθολογικής κυριαρχίας πάνω στη φύση που παραδίδει ηγεμονική θέση στο ιδεολόγημα της ανάπτυξης και στον ακατάσχετο οικονομισμό. Έχει όμως μεγαλύτερη αξία κάτω από τον φακό του προοδευτισμού ο Άμλετ από την Αντιγόνη; Ή μήπως μπορεί ο Οδυσσέας να παρασταθεί σε αυτή την χαλασμένη πυξίδα;

Η ταύτιση της προόδου με τον Διαφωτισμό είναι ιδιαίτέρως εύστοχη διακρίβωση, όμως η πρόσδεση του Ομηρικού έπους με τον Διαφωτισμό και ακολούθως τη λογική της προόδου φαντάζει ως και επικίνδυνη. Η υποβάθμιση του γεγονότος της ανάδυσης της έννοιας της προόδου στον ύστερο Μεσαίωνα οδηγεί σε ανακριβείς διατυπώσεις από τους συγγραφείς. Το ίδιο το εγχείρημα επίσης της συσχέτισης των δύο ετεροχρονικών στιγμών, ως φάσεις διαδοχής υπό την ενότητα του Διαφωτισμού, αναδεικνύει μια υφέρπουσα ιστορική προοδοφορία στη σκέψη των συγγραφέων. Η αγνόηση της ιστορικής ιδιαιτερότητας, εντός της οποίας φύεται και παντοκαθεδρεύει ο προοδευτισμός, φέρει την παρανόηση της παραπάνω αλύσωσης όπου ο Οδυσσέας εξομοιώνεται με τη προοδολατρεία του Καρτεσιανού υποδείγματος διαφέντευσης της φύσης και ο Διαφωτισμός ως εργαλειοποιημένος ορθολογισμός γίνεται κατ' ουσίαν ολοκληρωτικός(8). Επομένως, οι αποχρώσεις του θεωρητικού καμβά των νεομαρξιστών φιλοσόφων συνωθούνται προς ένα γράφημα που αναμειγνύει πρωτίστως αντιφατικούς ιστορικούς τόπους και δευτερευόντως αντιμαχόμενες σημασιακές αιχμές, κατασκευάζοντας ένα κράμα που επικυριαρχείται από τη διαλυτική απολυτότητα του Λόγου. Καταφεύγοντας στην άποψη πως «οι ίδιες του οι ιδέες για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν έχουν διαφορετική τύχη από τα παλαιά *universalia*»(9), εκδηλώνουν την αντινομία μιας σκέψης που προσπαθεί να απελευθερώσει τον Διαφωτισμό από τα βαρίδια της κυριαρχίας αλλά παραγνωρίζει τις υπαρκτές επινοήσεις και αναδημιουργίες της ελευθερίας και της αυτονομίας που επισυμβαίνουν στο διάβα του.

Η κριτική στη Λογοκρατία της κληρονομημένης σκέψης είναι καταστατική για έναν διαυγή φιλοσοφικό και πολιτικό στοχασμό, ο οποίος στοχεύει όμως παράλληλα στην αποφυγή μιας ολικής

υπαγωγής ολόκληρης της ιστορίας της φιλοσοφίας σε αυτό το λογοκρατικό τοπίο, απαλείφοντας πλήθος γόνιμων ιστορικών σπερμάτων. Μπορεί η Λογοκρατική θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα που στη Πολιτεία του εξοστρακίζει τις τέχνες καθώς πρέπει πρώτα να αποδείξουν τη χρησιμότητα τους όπως έχουν καταγράψει και οι Αντόρνο και Χορκχάιμερ(10), να συμπαρασύρει μαζί της τον Προμηθέα του Αισχύλου που διερωτάται βαθέως για τη σχέση ανάμεσα στο δίκαιο και την εξουσιαστική αυθεντία και με τον σεισμικό του λόγο προκαλεί ρωγμές στους θεσμούς μέσα από τις οποίες μπορεί κανείς να δει την αβυσσαλέα πηγή της ζωής;

Η σύλληψη μιας προσανατολισμένης και προοδεύουσας κίνησης της σκέψης και της ιστορίας επιχειρεί να αντικαταστήσει την παλιά θεολογική τροχιά προς την Επαγγελία. Μεταφέρει την παράλογη υπόσχεση για αθανασία στο *επέκεινα*, σε μια ορθολογική δέσμευση για ένα άφθαρτο και αιώνιο *ενθάδε*. Προγράφει τα παρόντα και τα μελλούμενα μέσω λογικών ή φυσικών αδήριτων αξιωμάτων και διακονεί πως γνωρίζει όλες τις στιγμές του ιστορικού ρου –ή μπορεί να εξάγει όλους τους δυνατούς τρόπους έκφρασης του μέσα από εξισώσεις που συνδυάζουν αμετάβλητα στοιχεία– και τη προδιαγεγραμμένη απόληξή τους. Ο Λόγος δεν αποτελεί παρά μόνο μια πτυχή της σκέψης. Η αναγωγή του σε πρωταρχική και ορίζουσα ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης τον μετατρέπει σε θεό και αυθεντία και τη στιγμή που αμέτρητες κοινωνίες στο παρελθόν απέδιδαν την πηγή των θεσμών τους στον θεό, οι νεότερες και σύγχρονες κατ' αντιστοιχία την απονέμουν στην εξωκοινωνική πηγή του Λόγου. Η οικονομία, ως κεντρική σημασία του καπιταλισμού, θεμελιώθηκε και απέκτησε μια δεσπόζουσα θέση ανάμεσα στις υπόλοιπες κοινωνικές δραστηριότητες ως ενσάρκωση του Λόγου που είχε ήδη αυτονομηθεί, καθορίσει και ολοποιήσει όλες τις ανθρώπινες λειτουργίες σε ένα μέγεθος. Ο ισχυρισμός περί της ορθολογικότητας του καπιταλιστικού συστήματος δεν είναι παρά μια ταυτολογία που αποκρύπτει πως οι ίδιες οι ανθρώπινες αξίες και δραστηριότητες που υποτίθεται πως άγονται από τον Λόγο είναι λογικά αυθαίρετες φαντασιακές σημασίες. Από εκεί εκπορεύονται οι κοινωνικές παραστάσεις και βλέψεις με συνέπεια η μόνη ορθολογικότητα του συστήματος να είναι η

ορθολογικότητα αυτού του ίδιου λογικά αυθαίρετου συστήματος! Η πρόοδος ταυτίστηκε με τη βαθμιαία αποκάλυψη του ορθού Λόγου, η ιστορία έγινε αποκάλυψη και ο Λόγος, θεός, με αποτέλεσμα κάθε ιστορική περίοδος να παρουσιάζεται ως ορθολογική αναβάθμιση και κάθε παράλογος στόχος να αποποινικοποιείται ως ανώτερο στάδιο του Λόγου. Η ηγεμονία του Λόγου όμως, αντί να τον αποκαλύπτει διαρκώς, γεννά τον δίδυμό του. Τον ανορθολογισμό. Αν οι στοχεύσεις της οικονομίας αποτελούν προϊόν ορθολογικού σχεδιασμού, γιατί η παραδοχή πως η επίτευξη τους είναι ικανή να εκπληρώσει τον πόθο της ανθρώπινης ευτυχίας φαντάζει όλο και περισσότερο παράλογη; Σχετικά με αυτό, οι Αντόρνο και Χορκχάιμερ προβαίνουν σε μια οξυδερκή παρατήρηση αποφαινόμενοι πως «ο διαφωτισμός εμπλέκεται σε κάθε βήμα του βαθύτερα στον μύθο»(11), έτσι το υπερβατολογικό υποκείμενο του Καντ για το οποίο δεν υπάρχει Είναι που να μην είναι προσπελάσιμο από την επιστήμη αλλά και η εγγελιανή πλήρης έλλογη μεσολάβηση του επιμέρους και του γενικού αυτοπαγιδεύονται.

Η σύζευξη ορθολογικής κυριαρχίας και απεριόριστης προόδου κατέστη η μήτρα της νομιμοποίησης πολλαπλών παρανοϊκών γόνων. Η αποικιοκρατική επέκταση, –ο Μαρξ ισχυριζόταν πως οι Ινδοί δεν θα έπρεπε να διαμαρτύρονται για τις αγγλικές αποικίες διότι θα τους φέρει την απαραίτητη πρόοδο!–, η βιομηχανοποίηση της παραγωγής και η διαρκής ανάπτυξη των δυνάμεών της που τεμάχισε τη χρονικότητα των εργαζομένων και την επαναπροσδιόρισε μέσω της άσκησης πειθαρχικής εξουσίας, η δημιουργία ολοκληρωτικών καθεστώτων και στρατοπέδων συγκέντρωσης διεσπαρμένων σε όλο τον πολιτικό χάρτη, η συνεχής διάλυση του πλανητικού οικοσυστήματος και η συντριβή ολόκληρων κοινωνιών που βαφτίστηκαν ως «καθυστερημένες», η διάβρωση του ανθρώπινου ψυχισμού και των κοινωνικών σχέσεων μέσω της ολοκληρωτικής επικράτησης του οικονομισμού σε κάθε έκφανση της ζωής είναι μόνο κάποια από τα παράγωγα της συμβίωσης των άνωθεν σημασιών. Είναι όμως ποτέ δυνατόν να αναμετρηθούν όλα τα παραπάνω με την κατάρρευση της θεοκρατικής εξουσίας, τη διαρκή ανίχνευση της ελευθερίας, τις δημοκρατικές επαναστάσεις και τους εργατικούς αγώνες, τα χειραφετητικά κινήματα των

νέων, των γυναικών, της οικολογίας, της διατροφής, των πολιτικών δικαιωμάτων και των κοινών και να βγουν ισόπαλα; Σε αυτή τη σύγχυση οι Αντόρνο και Χορκχάιμερ, παραβλέποντας την ιστορικότητα της έννοιας της προόδου, προσεγγίζουν το ναί με την αιτιολόγηση του διαφωτιστικού ολοκληρωτικού Λόγου. Ο Διαφωτισμός ζωογόνησε όλα τα παραπάνω και χρειάζεται μια νέα νηφάλια ματιά για να ξεδιαλύνει, να αποτινάξει και να αξιοποιήσει τα διαφορετικά δημιουργήματά του.

Κατά τη βεμπεριανή κοινωνία της απομάγευσης, των ειδικών χωρίς πνεύμα και των ηδονοθήρων χωρίς καρδιά(12), οι συγγραφείς ανατυπώνουν τον ομηρικό Οδυσσέα σε μια εκδοχή που προσομοιάζει με έναν πλήρως εργαλειακό λόγο όπου εκπίπτει στην ανορθολογικότητα απασφαλίζοντας όλη την εξουσιαστικότητά του, και με *«το τυπικό σχήμα της πανουργίας: το αποχωρισμένο, εργαλειακό πνεύμα, καθώς παραιτείται και προσκολλάται στη φύση, της δίνει όσα της ανήκουν και έτσι ακριβώς την εξαπατά»*(13).

Έχοντας διέλθει του δυστοπικού λαβυρίνθου του ολοκαυτώματος, των στρατοπέδων εξόντωσης και της μαζικής κουλτούρας, οι συγγραφείς θεματοποίησαν την κριτική τους στις αρχές του διαφωτιστικού Λόγου ως αρχέτυπου της κτηνώδους εργαλειοποίησης στην οποία αυτός περιήλθε. *«Πολύ πριν φανεί η Γκεστάπο, η ανθρώπινη σκέψη είχε υποβιβαστεί σε ετυμηγορίες και σε σλόγκαν. Ο καθένας ήταν ταξινομημένος: εβραίος, ξένος ή δικός μας»*(14) και σε αυτή τη κατηγορία της σκέψης συγκαταλέγεται βιαστικά και τυποποιημένα ο θαλασσοπόρος ήρωας. *«Ο Οδυσσέας ζει σύμφωνα με την πρώτη αρχή που κάποτε συνέστησε την αστική κοινωνία. Είχε κανείς την επιλογή: να εξαπατήσει ή να καταστραφεί»*(15). Οι εν λόγω καταγραφές ανασυγκρότησης του Διαφωτισμού σε μια ενιαία δέσμη ενός κυρίαρχου Λόγου παραπέμπουν πασιφανώς σε μια απόπειρα διαύγασης της νεώτερης και σύγχρονης αστικής παιδείας και λίγο έχουν να κάνουν με τον Οδυσσέα. Αποπειρώνται να καταδείξουν την αδυνατότητα του αυτονομημένου Λόγου να απομυθοποιήσει ολικά το κοινωνικο-ιστορικό συγκείμενο καθώς και τη διαρκή συμπλοκή του με τον

μύθο τον οποίο τον αφομοιώνει, τον συντρίβει και τον επαναφέρει μεταμορφωμένο. Έτσι, η φύση και ο άνθρωπος εκπραγματίστηκαν απεκδυόμενοι κάθε ιδιαίτερη σημασία και μεταγραφόμενοι σε εμπορεύματα απέκτησαν μεταφυσική υπόσταση και ιεροποιήθηκαν.

Ο εργαλειοποιημένος Λόγος συνέτριψε την ατομικότητα σχεδιάζοντας ένα φάντασμα αυτής, απογύμνωσε συλλογικούς νοηματικούς ορίζοντες και κοινούς δεσμούς και ο εαυτός που χαρίστηκε για να είναι μοναδικός έγινε «*με ακόμη μεγαλύτερη βεβαιότητα όμοιος*»(16). Η μαζική κουλτούρα όπως αρθρώθηκε από τα δίχτυα της πολιτιστικής βιομηχανίας μπήκε εξ' αρχής στο στόχαστρο των συγγραφέων. Η εσωτερική ενότητα των μέσων αντανάκλασθηκε στη μηχανική αναπαραγωγικότητα και τυποποίηση των περιεχομένων τους και ως καινοφανής πόλος παιδείας απευθύνθηκε σε έναν ήδη δημιουργημένο παθητικό καταναλωτή. «*Ο πολιτισμός σήμερα σφραγίζει τα πάντα ομοιόμορφα*»(17). Η ενότητα της παραγωγής απαίτησε την ολική εσωτερίκευση των προϊόντων της από ένα μαζικό κοινό. «*Η εξουσία της βιομηχανικής κοινωνίας έχει καταλάβει τους ανθρώπους μια για πάντα*»(18). Αφήνοντας προς στιγμή τις κριτικές αναγνώσεις για την τηλεόραση, το ραδιόφωνο ή τον κινηματογράφο, ας σταθούμε σε μια μικρότερη αλλά αποσαφηνιστική σημείωση. Σχολιάζοντας τη λειτουργία των ζωδίων και του ωροσκοπίου ως μορφή των μαζικών μέσων, ο Αντόρνο, ανέδειξε τη διαπλοκή του ορθολογισμού και του ανορθολογισμού στη διαδικασία συγκρότησης και εκφοράς τους, αλλά και την εφαρμογή τους προς τη χειραγώγηση των υποκειμένων(19). Ακόμα, μια συμπύκνωση όλων των παραπάνω διάγει ο Χορκχάιμερ στο έργο του *Τέχνη και Μαζική κουλτούρα* υποστηρίζοντας πως «*οι πνευματικές λειτουργίες του εξασθενημένου ατόμου της εποχής μας έχουν αναχθεί σε δηλωτικές προτάσεις. Η κίνηση της σκέψης περιορίζεται σε σλόγκαν, διαγνώσεις και προγνώσεις*»(20) ενώ επισημαίνει αλλού πως «*ο Λόγος έχει καταντήσει συνώνυμος της καπατσοσύνης, της εξυπνάδας και της ετοιμότητας για δράση*»(21). Παράλληλα, πολύ διεισδυτικά ο Σ. Ροζάνης, διαλεγόμενος με τους Αντόρνο και Χορκχάιμερ, επισφραγίζει την κριτική για τη μαζική χειραγώγηση

δηλώνοντας πως «σήμερα περισσότερο από ποτέ το άτομο έχει μετατραπεί σε μαζοάτομο, σε παθητικό καταναλωτή ιδεών και προϊόντων, αφού η συνείδησή του έχει διαστραφεί σε επιδίωξη μιας αποκλειστικά ατομικιστικής απόλαυσης και ευδαιμονίας μέσα στην οποία ο άλλος άνθρωπος είναι ένα αδιάφορο αντικείμενο ή ένα αντικείμενο προς εκμετάλλευση»(22).

Πράγματι, η απότομη στροφή του δυτικού κόσμου στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα εφάπτεται με ένα πλήθος σημείων της ανάλυσης των συγγραφέων. Το άτομο εγκαινίασε την υπερνεωτερική εποχή μέσα από μια διαδρομή που ξεκίνησε από τη χειραφετητική αμφισβήτηση των κατεστημένων σημασιών και διολίσθησε ακαριαία σε μια ιδιωτική σφαίρα. Ένα άτομο εμπορευματοποιημένο, σαν τραπουλόχαρτο σε ένα παιχνίδι παγκοσμίων αγοραπωλησιών και εξατομικευμένο, εν απουσία όμως ατόμου. Ο γενικευμένος κομπορμισμός επιβλήθηκε μέσα από τις νέες μορφές εξωτερικής αποκοινωνικοποίησης, μεταλλάσσοντας τους φθίνοντες και κρισιακούς παραδοσιακούς πομπούς κοινωνικού συνταυτισμού. Μια απεικόνιση που θυμίζει πολύ τον Οργουελικό ήρωα του 1984(23) Ουίνστον Σμιθ, που κλαίει γιατί αγάπησε τον Μεγάλο Αδερφό αφομοιώνοντάς τον, αλλά συμπλέκεται και με τη Χαξλεϊκή οπτική όπου κανείς χάνει τη δυνατότητα να σκέφτεται και να διαβάζει, παθητικοποιείται μέσω της υπερσυσσώρευσης πληροφοριών και ελέγχεται μέσα από τον πλούτο των υλικών απολαύσεων (24). Παρήγαγε ένα πορτραίτο εφήμερων ρόλων σαν σημεία επισήμανσης, υπό τη μορφή lifestyle, διαστρέφοντας το άτομο σε ένα μωσαϊκό όπου συγκολλείται από πολλαπλές αντινομικές ψηφίδες που χάνουν την κοινωνικο-ιστορική τους έρση με το πεδίο δημιουργίας τους και τη βαθιά σύνδεση που είχαν με τις εκάστοτε ιστορικές τους μήτρες. Ο νέος άνθρωπος κολλάζ, απονεκρώνει την ισχύ των παραδεδομένων φαντασιακών σχημάτων χωρίς να μπορεί ή να επιθυμεί να τα αντικαταστήσει με άλλα. Η ξέφρενη φυγή του από την πραγματικότητα και η εθελούσια τύφλωσή του απέναντι στα οριακά σημεία αφετηρίας και απόληξής του, συνεπάγονται την απουσία μιας βαθιάς και ενεργούς ιστορικότητας της ύπαρξής του και εκφράζονται μέσα από την απρόσκοπτη ροπή του για περισσότερη κατανάλωση και ιδιωτική απόλαυση όπως και για μια

εφ' άπαξ καταλήστευση όλων των θεσμών εντός ενός διαρκούς και ατελεύτητου παρόντος.

Η πρόοδος τραυμάτισε θανάσιμα τη νεώτερη και τη σύγχρονη εποχή και συνακολούθως τους ανθρωπολογικούς τύπους που μορφοποιήθηκαν εντός της. Κατακρήμνισε τη σχέση του ανθρώπου με τον χρόνο και τη φύση, θεοποίησε την ορθολογική κυριαρχία και ουδετεροποίησε την τεχνική. Σκηνοθέτησε την εξάρτηση του πεπερασμένου χαρακτήρα του ανθρώπινου βίου και του φυσικού κόσμου καθώς και της ιδιαίτερης χρονικότητας κάθε μορφής που αναδύεται εντός τους, ενώ θρυμμάτισε τη δυνατότητα οριοθέτησης των ανθρώπινων πράξεων δια της φαντασίωσης της κατάργησης της θνητότητας. Εξαλείφοντας τις παραδοσιακές σχέσεις ετερονομίας, εγκαθίδρυσε μια νέα ετερόνομη μεμβράνη όπου στο όνομα της ισοπεδωτικής της επέλασης καταδίκασε κάθε *σύνορο* ως οπισθοδρομικό συντηρητισμό που εναντιώνεται στην αποκάλυψη του Λόγου που καθοδηγεί την ιστορία. Το φάντασμα της αθανασίας και της αιωνιότητας εμφιλοχώρησε στα ιστορικά συμφραζόμενα, με τον άνθρωπο να προκαλεί πολλαπλές *ύβρεις*, απεκδυόμενος την ιστορική του ευθύνη να επαναδιαπραγματευθεί, να αμφισβητήσει και να δημιουργήσει ως στοχαστικό και δημοκρατικό άτομο. Η αναζήτηση μιας υπερϊστορικής πηγής εγγύησης του νοήματος δεν κατέχει όμως ουσιοκρατική θέση για την ανθρώπινη ύπαρξη. Ας θυμηθούμε τον Μέγα Ιεροεξεταστή του Ντοστογιέφσκι που κατηγορεί τον Χριστό πως αρνείται να απελευθερώσει τους ανθρώπους καθώς δεν αναλαμβάνει τον ρόλο του κυρίου των σημασιών. *«Αν αποδεχόσουν τους άρτους, θα απαντούσες στη συμπαντική και προαιώνια ανθρώπινη λαχτάρα, δηλαδή, ποιον θα προσκυνήσω;»*(25). Η ορθότητα του ερωτήματος διαστρεβλώνεται από την απάντηση του Ντοστογιέφσκι ο οποίος απαιτεί για τη θεμελίωση των σημασιών και των ορίων ένα έξωθεν δεδικαιωμένο νόημα. Είναι το δημοκρατικό ήθος του αυτοπεριορισμού, που δεν επιζητά προς επίρρωση των σημασιών που δημιουργεί μια εξωκοινωνική πηγή αλλά αναμοχλεύει διαρκώς την ισχύ των κατεστημένων αληθειών επερωτώντας, αμφισβητώντας και επανακαθορίζοντας συνεχώς, με φρόνηση και επίγνωση της θνητότητάς του, τους θεσμούς και τους νόμους του. Αυτή είναι η

απάντηση στο ερώτημα!

Το δημοκρατικό ήθος του αυτοπεριορισμού δεν μπορεί παρά να σημαίνει μια νέα ριζική ιστορική δημιουργία αποκήρυξης του προοδευτισμού και του παράλογου πόθου της αιωνιότητας. Ανιχνεύει τον δημόσιο χώρο και την ελεύθερη συλλογική αυτοκυβέρνηση παραιτούμενο από την αξίωση της απεριόριστης κυριαρχίας και καταστροφής της φύσης. Αναγνωρίζει τη θνητότητα των ίδιων των θεσμών που επινοεί και αυτοστοχάζεται ελεύθερα επάνω σε αυτούς, αποτρέποντας την αυτονόμηση οποιουδήποτε επιμέρους πεδίου. Εδώ βρίσκεται και ο πυρήνας της λανθασμένης απόφασης της Διαλεκτικής του Διαφωτισμού που εικονίζει τον Οδυσσέα ως την αρχέγονη φιγούρα του καπιταλιστή και καταλήγει να τον βαπτίζει ως και *homo economicus*(26), όπως είχε κρίσιμα τονίσει στο παρελθόν και ο Καστοριάδης. Ο Οδυσσέας, όταν συναντά τη σκιά του νεκρού Αχιλλέα στον Άδη την ακούει να του λέει: *«Γενναίε Οδυσσέα, μην προσπαθείς να με παρηγορήσεις για τον θάνατό μου. Θα προτιμούσα στη γη να ζούσα ακόμα και ας δούλευα για κάποιον ξένο άκληρο, που να μην έχει μεγάλη περιουσία, παρά να είμαι βασιλιάς σε αυτόν τον κάτω κόσμο των νεκρών»*(27). Έχοντας αφήσει πίσω όλους τους σταθμούς σε συνεχή διάλογο με τα πάθη και τις ορμές του, αποκτά στον Άδη την έσχατη γνώση για κάθε άνθρωπο, δηλαδή ότι η μετά θάνατον ζωή δεν υπάρχει ή ότι η ζωή είναι απείρως καλύτερη απ' τον θάνατο και συνεχίζει το ταξίδι του απαντώντας αρνητικά στην τελευταία του στάση και την πρόταση της Καλυψώς να του προσφέρει την αθανασία επιλέγοντας να βιώσει εν επιγνώσει της θνητότητάς του τη μεστή μοναδικότητα της φθαρτής του ύπαρξης. Παροιμιώδης ως προς αυτό είναι και η ιστορική παράφραση του Καστοριάδη στο ποίημα του Α. Εμπειρικού *Εις την οδό Φιλελλήνων*(28): *«να γίνη πανανθρώπινη, η δόξα των Ελλήνων, που πρώτοι, θαρρώ, αυτοί, στον κόσμο εδώ κάτω, έκαμαν οίστρο της ζωής τη γνώση –και όχι το φόβο– του θανάτου»*(29).

Διατυπώνοντας εδώ την ακροτελεύτια βολή της κριτικής μας, ας σταχυολογήσουμε το έρμα της αμφισβήτησής μας. Το θεωρητικό σύστημα του Χέγκελ, ενός Λόγου που απεργάζεται τα κίνητρα της

ιστορίας και αποκαλύπτεται προοδευτικά, οδηγεί αναπόδραστα στη δυνατότητα της εδώ και τώρα παραγωγής όλων των δυνατών τύπων κοινωνικής συγκρότησης, δηλαδή στη λογική παραγωγή του μέλλοντος, ως το περιβόητο «τέλος της ιστορίας», θυμίζοντας τον μονόδρομο της ρήσης του Κικέρωνα. Ο Φράνσις Φουκουγιάμα ως όψιμος μαθητής του Χέγκελ ανέλαβε αυτοβούλως το έργο να φέρει εις πέρας την εμπειρική και διαδικαστική δουλειά που ήταν αναγκαία μετά από αυτό το καθορισμένο ιστορικό τέλος. Τροφοδοτούμενη έτσι η Μάργκαρετ θάτσερ με τα απαραίτητα φιλοσοφικά εργαλεία, έδωσε από καθέδρας την τελική και περίφημη σφραγίδα της μη εναλλακτικής (There Is No Alternative) συμπυκνώνοντας σε μια φράση το σύνθημα για τον τεμαχισμό της δημοκρατίας, την ηγεμονία του οικονομικού Λόγου, την εξολόθρευση του πλανητικού οικοσυστήματος και τη διαστροφή του ανθρώπινου ψυχισμού. Όποιος επιθυμεί να διερευνήσει την εναλλακτική σήμερα, εκείνη του κλείνει το μάτι. Οι προ(σ)κλήσεις του 21ου αιώνα *«ανοίγουν διψασμένα στόματα να πιουν τη λέξη που θα ανθίσει»*(30) κάτω από την πύλη του δημοκρατικού και οικολογικού ήθους του αυτοπεριορισμού που αδρογραφεί καθημερινά το αυτόνομο άτομο του καιρού μας.

ΠΗΓΕΣ:

- (1) Μαξ Χορκχάιμερ – Τέοντορ Β. Αντόρνο, Η διαλεκτική του Διαφωτισμού, Νήσος, Αθήνα 1996, σελ 90
- (2) ο.π, σελ 61
- (3) ο.π, σελ 61
- (4) ο.π, σελ 42
- (5) ο.π, σελ 60
- (6) ο.π, σελ 62
- (7) ο.π, σελ 35
- (8) ο.π, σελ 34
- (9) ο.π, σελ 34
- (10) ο.π, σελ 51
- (11) ο.π, σελ 41
- (12) βλ. Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού, Gutenberg, Αθήνα, 2000

- (13) Μαξ Χορκχάιμερ – Τέοντορ Β. Αντόρνο, Η διαλεκτική του Διαφωτισμού, Νήσος, Αθήνα 1996, σελ 110
- (14) Μαξ Χορκχάιμερ, Τέχνη και μαζική Κουλτούρα, Ύψιλον, σελ 64
- (15) Μαξ Χορκχάιμερ – Τέοντορ Β. Αντόρνο, Η διαλεκτική του Διαφωτισμού, Νήσος, Αθήνα 1996, σελ 116
- (16) ο.π, σελ 43
- (17) ο.π, σελ 201
- (18) ο.π, σελ 212
- (19) βλ. Τέοντορ Β. Αντόρνο, Τα άστρα κάτω στη Γη: Κοινωνιοψυχολογική μελέτη της λαϊκής αστρολογίας, Πρίσμα, Αθήνα 1992
- (20) Μαξ Χορκχάιμερ, Τέχνη και μαζική Κουλτούρα, Ύψιλον, σελ 64
- (21) Μαξ Χορκχάιμερ, Το τέλος του Λόγου, Έρασμος, σελ 53
- (22) Στέφανος Ροζάνης, Ο αδιανόητος θάνατος, Ερατώ, Αθήνα 2002, σελ 134
- (23) βλ. Τζωρτζ Όργουελ, 1984: Ο Μεγάλος Αδερφός, Κάκτος
- (24) βλ. Άλντους Χάξλεϊ, Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος, Κάκτος
- (25) Φίοντορ Ντοστογιέφσκι, Αδελφοί Καραμαζόφ, Γκοβοστή, σελ 154
- (26) Μαξ Χορκχάιμερ – Τέοντορ Β. Αντόρνο, Η διαλεκτική του Διαφωτισμού, Νήσος, Αθήνα 1996, σελ 115
- (27) Ομήρου Οδύσσεια, Λ 488-491
- (28) βλ. Ανδρέας Εμπειρικός, Οκτάνα, Ίκαρος
- (29) Κορνήλιος Καστοριάδης, Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα, Ύψιλον, σελ 23
- (30) Ανδρέας Εμπειρικός, Ενδοχώρα, Άγρα, σελ 13
-

Οι Ρίζες της Αλληλεγγύης

Χάρης Ναξάκης*

Η ζωή αξίζει μονάχα αν τη μοιράζεσαι

Κ. Νικηφοράκης

Το σύνολο σχεδόν της νεωτερικής σκέψης, ηθελημένα ή αθέλητα, ανεξάρτητα από αν το ομολογεί ή όχι, είναι είτε χομπσιανή ή ρουσσωική, δηλαδή φιλελεύθερη ή αριστερή. Στην ρουσσωική παράδοση εντάσσεται και ο αναρχισμός. Τα ρεύματα αυτά της νεωτερικής πολιτικής σκέψης συγκρούονται γύρω από το θεμελιώδες ερώτημα τι είναι η ανθρώπινη φύση.

Ο πυρήνας της χομπσιανής (φιλελεύθερης) ανθρωπολογίας είναι η κουλτούρα του εγωισμού, η ιδιοτελής ανθρώπινη φύση. Σύμφωνα με τον Χομπς ο άνθρωπος από την φύση του δεν είναι ικανός να πράττει το καλό και γι' αυτό πρέπει να τιθασευτεί η φυσική του ιδιοτέλεια από μια εξωτερική δύναμη (τύραννο, πεφωτισμένο ηγέτη, πολιτικές ελίτ). Ο Α.Σμίθ, εκ των ιδρυτών της πολιτικής οικονομίας, εκσυγχρόνισε την φιλελεύθερη αντίληψη προτείνοντας αντί να δαμαστούν τα εγωιστικά ανθρώπινα πάθη να αυτορυθμιστούν μέσω της αγοράς. Για τον Σμιθ ο αλτρουισμός, η αλληλεγγύη, η καλοσύνη, αναδύονται όταν τα άτομα μέσω της παραγωγικής διαδικασίας επιδιώκουν την προσωπική τους ευμάρεια, το προσωπικό τους συμφέρον, το κέρδος. Οι άνθρωποι είναι τίμιοι μόνο όταν η τιμιότητα τους φέρνει κέρδος, ενδιαφέρονται για το κοινό καλό όταν στηρίζονται στην ιδιοτέλεια και τον εγωισμό. Η ευημερία, το κοινό καλό, προκύπτει από την ιδιοτέλεια και όχι από την καλοσύνη. Καταλήγουμε έτσι στο αβίαστο συμπέρασμα ότι βοηθάμε τον άλλο όχι από την καλοσύνη μας, αλλά γιατί περιμένουμε να μας ανταποδώσει την βοήθεια του (D. Hume), δηλαδή ο αλτρουισμός είναι μία υποκρισία για να υπηρετηθεί η ιδιοτέλεια. Η αλληλεγγύη για τους φιλελεύθερους είναι στην καλύτερη περίπτωση ένας ιδιοτελής αλτρουισμός. Η πιο καθαρή έκφραση αυτής της αντίληψης είναι η φιλανθρωπία των πλουσίων. Αν όμως ο άνθρωπος είναι αποκλειστικά ιδιοτελής ον τότε γιατί να προσφέρει αφιλοκερδώς αίμα σε ένα νοσοκομείο, να κάνει μια ανώνυμη δωρεά σε ένα ίδρυμα, να δώσει φιλοδώρημα σε ένα σερβιτόρο ενός εστιατορίου που δεν θα το επισκεφτεί ξανά, να

βοηθήσει μία άγνωστη ηλικιωμένη να περάσει από μια διάβαση, να προσφέρει ρούχα και τρόφιμα σε ένα πρόσφυγα;

Ως αντίπαλο δέος στον φιλελευθερισμό, στην οντολογία της απληστίας, ο Ρουσό και κατ' επέκταση ο Μαρξ θα θεμελιώσουν την αισιόδοξη ανθρωπολογία, διατυπώνοντας την άποψη ότι ο άνθρωπος είναι φύσει καλός ή μια άγραφη πλάκα που την διαμορφώνει η κοινωνία, ο πολιτισμός. Σύμφωνα μ' αυτή την αισιόδοξη ανθρωπολογία το κακό είναι πολιτισμικό δημιούργημα, εξωτερικό γνώρισμα της ανθρώπινης ταυτότητας, και άρα θα αρθεί σε μια άλλη κοινωνία στην οποία θα έχουν εκλείψει οι αιτίες που το δημιούργησαν. Για να στοιχειοθετηθεί μάλιστα η καλοκάγαθη ανθρώπινη φύση ο Ρουσό και ο Μαρξ εφεύραν ένα προϊστορικό στάδιο της ανθρωπότητας που «οι άνθρωποι ήταν ελεύθεροι ενώ σήμερα είναι παντού αλυσσοδεμένοι», όπως λέει ο Ρουσό, το στάδιο του πρωτόγονου κομμουνισμού (Μαρξ). Τα ερωτήματα είναι βέβαια εύλογα γι' αυτή τη μονοφυσικτική ανθρωπολογία. Αν ο άνθρωπος είναι φύσει καλός και ζούσε σε ένα επίγειο παράδεισο τότε πώς θα εξηγηθεί η εμφάνιση της ιδιοτέλειας, της ιδιοκτησίας, των εξουσιαστικών μηχανισμών, του κράτους, κλπ; Με παρθενογένεση; Μέχρι πριν 12.000 χρόνια ολόκληρη η ανθρωπότητα ζούσε σε κυνηγετικές – συλλεκτικές ομάδες, σε τροφосуλλεκτικές κοινωνίες. Οι ανθρωπολόγοι τις ονόμασαν κοινωνίες του μοιράσματος, διότι ένα από τα βασικά τους χαρακτηριστικά, άξιο θαυμασμού για τα εξισωτικά του στοιχεία είναι το μοίρασμα της τροφής, ιδιαίτερα το μοίρασμα των μεγάλων θηραμάτων και η ισοδιανομή τους στα μέλη της ομάδας. Η εξιδανίκευση όμως των τροφосуλλεκτικών ομάδων ως ευγενών άγριων όχι μόνο δεν τεκμηριώνεται από τις ανθρωπολογικές μελέτες αλλά αντιθέτως αυτές δείχνουν ότι πάντα υπάρχουν αποστάτες από το συλλογικό πνεύμα, την εξισωτική ηθική, από την γενική αρχή του μοιράσματος του πλεονάσματος. Έχοντας αυτή την επίγνωση οι τροφосуλλεκτικές κοινωνίες επινόησαν συμβολικούς και πρακτικούς μηχανισμούς και κανόνες που αποθάρρυναν τη βούληση για δύναμη και κυριαρχία, την ιδιοτελή συμπεριφορά ατόμων και ομάδων και επιβράβευαν τον αλτρουισμό και την εξισωτική ηθική.

Η ανθρώπινη ταυτότητα δεν είναι αυτοδημιούργητη, δεν προέκυψε από μια ρήξη με τη φύση αλλά από μια ανάδυση από αυτήν, δεν περιορίζεται στην ζωικότητα αλλά δεν υπάρχει χωρίς αυτήν, είναι μια ενότητα έμφυτων και επίκτητων χαρακτηριστικών. Η ιδιοτέλεια από τις πρωτοκοινωνίες μέχρι σήμερα, προέκυψε ως αποτέλεσμα του ανταγωνισμού για την πρόσβαση στους φυσικούς πόρους (π.χ. φονικές επιδρομές μεταξύ φυλών) και κυρίως από το ότι κάθε άνθρωπος βιώνει τον εαυτό του ως πρώτο πρόσωπο, ως υποκείμενο, έχει δηλαδή ένα μοναδικό αποτύπωμα συνείδησης. Η αλληλεγγύη αναδύθηκε στις πρωτοκοινωνίες και αναβλύζει μέχρι σήμερα από την ανάγκη της συνεργασίας για πιο αποτελεσματική πρόσβαση στους φυσικούς και κοινωνικούς πόρους (π.χ. δίκτυα συνεργασίας των ανδρών-κυνηγών, δίκτυα συνεργασίας των γυναικών στη συλλογή καρπών και την ανατροφή των παιδιών, κλπ) γεγονός που οδήγησε στην εγκατάσταση του άλλου μέσα στο μοναδικό αποτύπωμα συνείδησης του καθενός. Έτσι το μοναδικό αποτύπωμα συνείδησης μπορεί να οδηγηθεί στην ιδιοτέλεια, στον εγωισμό, όταν κυριαρχεί το εγώ, αλλά και στον αλτρουισμό, εφόσον είμαστε ικανοί να αφιερώσουμε το πρόσωπό μας σε ένα εσύ.

Για το πού θα κατευθυνθεί εξαρτάται από τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του κοινωνικού περιβάλλοντος. Μπορούμε να διάγουμε μια αξιοβίωτη ζωή αν ενισχύσουμε ένα βίο συνεργατικό και αποδυναμώσουμε, χωρίς ποτέ να καταργήσουμε ένα βίο κτητικό. Το πιθανότερο είναι ότι η ιδιοτέλεια πρώτη εμφανίστηκε ως χαρακτηριστικό του είδους και είναι αρκετά ισχυρή και γι' αυτό ριζική επανάσταση είναι η ενίσχυση της λειψά αναπτυγμένης συνιστώσας της ανθρώπινης κατάστασης, του αλτρουισμού.

*καθηγητής οικονομικών στο ΤΕΙ Ηπείρου, συγγραφέας
charisnax@yahoo.gr

Το Αδιέξοδο και η Υπέρβασή του

Φιλήμονας Πατσάκης

Ήταν πράγματι μια από τις μεγαλύτερες απεργίες αυτή της 4^{ης} Φεβρουαρίου. Και ως τέτοια έθεσε καθοριστικά ερωτήματα και ανέδειξε μια κρίση όχι μόνο στρατηγικής αλλά και συγκρότησης, δηλαδή δομική. Αυτό είναι εμφανές διότι δεν μπόρεσε να θέσει πολιτικό ζήτημα καθώς στο κοινοβουλευτικό επίπεδο η διάδοχη κατάσταση θα είναι φανατικός υπηρέτης, και αυτός, των πολιτικών στις οποίες αντιδρά η κοινωνία. Επίσης οι υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις είναι εγκλωβισμένες ανάμεσα στην γνώση της ανυπαρξίας εναλλακτικής κρατικής διαχείρισης, την κρίση ενσωμάτωσης εκπροσώπησης, στην αδυναμία ανάγνωσης του νέου υποκειμένου και σε μια εμμονή για δομές που βρωμάνε ναφθαλίνη. Σε όλα αυτά έρχεται να προστεθεί και η αδυναμία της καθόδου των αγροτών στην Αθήνα που παρά την επικοινωνιακή στήριξη δεν μπόρεσε να δημιουργήσει πολιτικό γεγονός.

«Η δημοκρατία δεν σημαίνει και δεν μπορεί να σημαίνει ότι ο λαός άρχει πραγματικά, η δημοκρατία απλώς σημαίνει ότι ο λαός έχει την ευκαιρία να αποδέχεται ή να απορρίπτει εκείνους που πρόκειται να τον κυβερνήσουν. Η δημοκρατία ως μηχανισμός επιλογής δημιουργεί ένα κράτος αποσπασμένο από την κοινωνία. Ο λαός δεν θέτει ζητήματα ούτε αποφασίζει πάνω σε αυτά, αλλά τα ζητήματα που αφορούν την ζωή του τίθενται σε αυτόν και αποφασίζονται για λογαριασμό του. Αν κάποιος υποθέσει την ύπαρξη ενός κοινού αγαθού και ισχυριστεί ότι αυτό είναι προϊόν ορθολογικότητας τότε μπορεί να απορρίψει κάθε διαφωνία ως αιρετική και αντικοινωνική».

Αυτή η εμβληματική φράση του Schumpeter έπαιξε τεράστιο ρόλο στην πολιτική συναίνεση όπως την βιώνουμε, έχει φτάσει όμως στο όριο της απαξίωσης. Η δημοκρατία, λοιπόν, είναι ένας μηχανισμός νομιμοποίησης ηγετών. Ο Schumpeter υπέπεσε σε ένα

καθοριστικό σφάλμα: στο γεγονός ότι όλα αυτά δεν συνιστούν νομιμοποίηση αλλά στην καλύτερη περίπτωση ανοχή, και ότι στην ουσιαστική κρίση της εκπροσώπησης το κράτος δεν θα είχε διαύλους με τον κοινωνικό ιστό. Τα μεγάλα κόμματα δεν διατηρούν δεσμούς με την κοινωνία, δεν μπορούν καν να επιτελέσουν τον ρόλο του διαύλου επικοινωνίας μεταξύ εξουσίας και κοινωνίας. Η δημοκρατία της ανάθεσης και της εκπροσώπησης έχει χάσει τον ενοποιητικό της ρόλο, η ανάγκη για συνολική αλλαγή υποδείγματος είναι μεγάλη. Το ότι η καθημερινότητα έχει πάψει πια να αποτελεί μέρος μιας ανακουφιστικής επανάληψης αλλά καθορίζει μια αβέβαιη και χωρίς εχέγγυα επιβίωση είναι μια ένταση που οι συνηθισμένες πολιτικές εκφράσεις δεν μπορούν να ανακουφίσουν. Επίσης η ερμηνεία των κοινών αγαθών είναι σήμερα πολύ διαφορετική και θα αφορά την κυρίαρχη πολιτική μάχη από εδώ και πέρα. Η ανάθεση και η διαχείριση δεν μπορούν πλέον να δώσουν λύσεις.

Στο κοινωνικό πεδίο δεν θα αναφερθώ στις δυνάμεις που ψήφισαν να συμμετέχουν σε πορείες «αντίστασης», διότι αυτές έχουν ένα βαθύ υπαρξιακό ρήγμα, π.χ. το αίτημα για απόσυρση του ασφαλιστικού είναι αιτία εξόδου από την ΕΕ. Οι υπόλοιπες κοινωνικές δυνάμεις αναγνωρίζουν ότι η ανάγκη συγκρότησης κοινωνικής αντιπολίτευσης πηγαίνει μακριά από τις μέχρι τώρα συνήθειες, θα είναι ένα διαρκές ζητούμενο χωρίς ευκολίες, (μπορείς να κλείσεις βέβαια τα μάτια και να συνεχίσεις να λειτουργείς σαν να μην άλλαξε τίποτα οπότε...).

Μια νέα δομή μπορεί να προκύψει με όρους διαρκούς αυτοθέσμησης. Οι άνθρωποι χάνουν εκ νέου τις ψευδαισθήσεις τους και στέκουν μετέωροι μπροστά στο ξεχαρβάλωμα των συνηθειών τους. Η πρόκληση είναι τεράστια και σίγουρα εξηγεί την αδυναμία συγκρότησης εναλλακτικών ενώ η επίθεση είναι συντριπτική. Η έλλειψη όμως μιας στερεής δομής και ελπίδας οδηγεί σε μια πρωτόγνωρη κινητικότητα, σε δυνατότητες εναλλακτικών που μέχρι σήμερα έμπαιναν στην απαξιωτική σφαίρα του ουτοπικού. Καθώς κάθε οικείο ξεθωριάζει και καθώς η ελπίδα για την πρόοδο διαλύεται, τότε τι μένει; Γνωρίζω ότι όσο και

αν θέλουμε συλλογικές ουτοπίες, αυτές δεν μπορούν να παραχθούν πλέον ως θεωρητικά θέσφατα, αλλά θα προκύψουν σαν μια μακρά διαδικασία οικοδόμησης της σύγχρονης αλληλεγγύης και της νέας συμμετοχής. Δεν υπάρχουν πλέον ηγεμονικές δυνάμεις που μπορούν να παράγουν τους ορισμούς της ζωής. Αντίθετα, υπάρχει η αναζήτηση του μέλλοντος σε ένα δραστήριο, εκρηκτικό και πολλαπλά βλάσφημο παρόν, η διακρίβωση ότι υπάρχουν ήδη δραστηριότητες που κυφορούν νέες, εναλλακτικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης, συνεργασίας και τρόπους ύπαρξης. Το πλήθος δεν μπορεί να διεκδικήσει παραγόμενες πλειοψηφίες, ούτε τελεολογικές στοχεύσεις, αλλά μπορεί να παράγει διαρκώς νέες συνθήκες οργάνωσης χωρίς ηγεμονισμούς, καθώς συγκροτείται από πολλές δρώντες μειοψηφίες. Δημιουργώντας εναλλακτικούς κοινωνικούς χώρους, δίνουν χώρο στην συγκρότηση ενός νέου κοινωνικού υποκειμένου. Αυτός είναι και ο ρόλος πάνω στον οποίο πρέπει να σκεφτούν και να δράσουν πολιτικοί και κοινωνικοί σχηματισμοί που θέτουν ως ζήτημα την άρνηση του υπάρχοντος αλλά και την δημιουργία κάτι διαφορετικού με βάση την διαρκή αυτοθέσμιση.

Η απελπισία και οι κάθε λογής αναφορές στο «δεν υπάρχει εναλλακτική» δεν είναι μονόδρομος. Μέσα σε αυτό το ζοφερό τοπίο να θυμόμαστε πως είναι η πρώτη φορά που τίθεται τόσο επιτακτικά στην κοινωνία η ανάγκη να ορίσει η ίδια τους όρους της ζωής, να αναμετρηθεί με όλους τους ορισμούς που της έχουν επιβληθεί ως θέσφατα και να αναλογιστεί την συγκρότηση της χωρίς την αυθεντία των εξουσιαστικών δομών.

Ελευθερώνοντας τον Λαό με τη

Ραχήλ και τον Μηλιό

Σπύρος Τζουανόπουλος

[...] πίσω από αυτόν τον δημαγωγικό λαϊκισμό κρύβεται μια βαθύτατη περιφρόνηση προς τις ίδιες τις μάζες, αφού ο ρόλος που τους επιφυλάσσει ο εξουσιαστικός λαϊκισμός (γιατί κάθε λαϊκισμός είναι εξουσιαστικός), ο ρόλος που τους επιφυλάσσει το κράτος, η εκκλησία και το κόμμα δεν είναι ούτε να σκέφτονται ούτε να αποφασίζουν ούτε να δρουν αλλά να υπακούνε – να λένε τραγουδάκια, να χειροκροτάνε ρυθμικά και, κάπου κάπου, να ψηφίζουν».

Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Η «Ρωμιοσύνη» στον Παράδεισο

«Τα γεμιστά είναι επινόηση του ελληνικού λαού. Με τίποτα δηλαδή, πολύ φτηνά, τρώει μια οικογένεια».

Θεανώ Φωτίου, υπουργός της δεύτερης φοράς Αριστερά, μετά την ορκωμοσία

Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Ευρώπη. Έχει τη φωνή του Αντρέα, το μουστάκι του Μαδούρο και το βλαχοπόνηρο μειδίαμα του Λαφαζάνη: είναι ο Φρανκενστάιν σοσιαλαϊκισμός, τον ψηφίζεις και τα κάνει όλα μόνος του! Σκίζει μνημόνια, διορίζει στο Δημόσιο, χαρίζει χρέη και πουλάει τσαμπουκά σε Γερμανούς ιμπεριαλιστές! Απευθύνεται σε όσους προλετάριους δεν έχουν να χάσουν τίποτα άλλο παρά την πίστη τους στον κοινοβουλευτισμό.

Πατώντας πάνω στις νίκες και τις ήττες των κοινωνικών κινημάτων, εκμεταλλευόμενος στο έπακρο τα κοινοβουλευτικά προνόμια (χρηματοδότηση, ΜΜΕ, ευρωθεσμούς) και την αφήγηση του «ήθους» του, ο ΣΥΡΙΖΑ έφτιαξε την Εθνική Αριστεράς, μια dream team με Αλτουσεριανούς διανοούμενους, συνδικαλιστές του ΠΑΣΟΚ, επαγγελματίες μαϊντανούς των κινημάτων, τηλεπερσόνες της Βουλής και, με την εξουσία εν όψει, καμιά δεκαριά ελαφρολαϊκούς δεξιούς. Το μίγμα δεν θα έπηζε με τίποτα όμως αν δεν υπήρχε το πανίσχυρο συστατικό που έδωσε στην ομάδα την απαραίτητη ομοιογένεια στην αφήγηση και τον λόγο. Μια ουσία

που απελευθέρωσε την Αριστερά από ενοχλητικά βαρίδια, όπως διαχωρισμός εκκλησίας-κράτους, οικολογία, διεθνισμός. Μια ουσία που απενοχοποίησε την Αριστερά από αναφορές που δίνουν η καθεμιά και 1-2% στην κάλπη, αν τις πεις πολλές φορές (πατρίδα, διορισμός, υγιής επιχειρηματικότητα, κίνητρα σε επενδυτές κ.α.).

Ο λαϊκισμός λοιπόν, η τεχνική αυτή που έραψε παλιά η Δεξιά, διόρθωσε στα μέτρα της η Σοσιαλδημοκρατία και τη φόρεσε χιλιομπαλωμένη η Αριστερά, ήταν η ζαβολιά που της επέτρεψε να απομυζήσει τα κινήματα, να υποσχεθεί τα πάντα, να αυτοπροδωθεί και να ξαναγεννηθεί από τη στάχτη της. Χρέος όμως των κινήματων και της ριζοσπαστικής πράξης είναι να μην αφήσει ξανά χώρο σε αυτή την αυτοεκπληρούμενη προφητεία κοροϊδίας και ήττας να αναπτυχθεί σε βάρος κάθε χειραφετητικής προσπάθειας.

Τι εννοείς, ρε φίλε, όταν λες λαϊκισμός;

«Δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες, δικαίωμα ψήφου από τα 18, κατάργηση της Άνω Βουλής, σύγκλιση έκτακτης Εθνοσυνέλευσης για νέα θέσπιση Συντάγματος, 8ωρη εργασία, συμμετοχή των εργατών στην τεχνική διαχείριση της βιομηχανίας, μερική δήμευση της μεγάλης περιουσίας, σύνταξη στα 55, κατάσχεση μέρους της εκκλησιαστικής περιουσίας».

Πρόγραμμα Πυρήνων του Αγώνα, πρόγονου σχηματισμού του Φασιστικού κόμματος Ιταλίας, 1919

Η μελέτη του λαϊκισμού ως πολιτικό φαινόμενο-στρατηγική και αφήγηση είναι πολύ ενδιαφέρουσα και διεξάγεται με πολύ οργανωμένο και δυναμικό διάλογο από τον ακαδημαϊκό κόσμο. Προσπαθώντας να δώσουμε έναν ορισμό, δεν γίνεται να μην προδώσουμε την πολιτική μας θέση, πράγμα απόλυτα υγιές αφού όλοι/ες μιλάμε βάσει ενός προτάγματος το οποίο χρωματίζει τις αφηρημένες πολιτικές έννοιες που χρησιμοποιούμε.

Αυτό, ας πούμε, κάνει η συντηρητική θεωρία που θεωρεί τον λαϊκισμό ως «μια παρεκτροπή της δημοκρατίας προς τη μανία του όχλου, ως τη βασική ουσία του ολοκληρωτισμού και του

φασισμού»[1]. Εκκινώντας από μια ελιτίστικη αφετηρία, η δεξιά ρητορική σήμερα βαφτίζει λαϊκιστικό οποιονδήποτε λόγο ξεφεύγει από τον μονόδρομο της ιδεολογίας της ανάπτυξης, του κοινοβουλευτισμού, των νεοφιλελεύθερων πολιτικών λιτότητας και εν γένει του δυτικού φαντασιακού, ακόμα και σε επίπεδα φαινομενικά δευτερεύοντα (όπως το αισθητικό). Έτσι, μια τεράστια γκάμα πολυσήμαντων διαδικασιών, από το σκυλάδικο μέχρι την απεργία και από το γκράφιτι μέχρι την άρνηση πληρωμής των διοδίων, βαφτίζεται λαϊκισμός και πρέπει να καταπολεμηθεί λυσσαλέα. Εννοείται πως ο ως άνω συντηρητικός λόγος δεν συναντάται μόνο στην Ελλάδα, τουναντίον κάθε χώρα έχει επαρκή αριθμό Μανδραβέληδων που κανοναρχούν σε μονόστηλα τους πολίτες. Γλαφυρό παράδειγμα, οι οδηγίες προς ναυτιλλομένους συντηρητικούς από τον οικονομικό δημοσιογράφο Hugo Dixon:

«Ο λαϊκισμός έχει μολύνει την ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή. Μπορεί, όμως, να νικηθεί. Τα τρία στοιχεία που χρειάζονται οι παραδοσιακοί πολιτικοί ώστε να αποκτήσουν ξανά τον έλεγχο της δημόσιας συζήτησης είναι επάρκεια, δικαιοσύνη και ηγετικά προσόντα. Σε κάποιο βαθμό η αντεπίθεσή τους έχει αρχίσει να αποδίδει. [...] Η δράση των λαϊκιστών είναι επιβλαβής διότι προτείνουν φαινομενικά ελκυστικές πολιτικές λύσεις που θα είχαν καταστροφικά αποτελέσματα αν εφαρμόζονταν. Η ικανότητα είναι το πρώτο στοιχείο που πρέπει να έχουν οι παραδοσιακοί πολιτικοί αν θέλουν να κερδίσουν τον λαϊκισμό. Στην περίπτωση της Ευρώπης αυτό σημαίνει ικανή διαχείριση της οικονομίας»[2].

Βέβαια, αν κάποιος έψαχνε για τις απαρχές του λαϊκισμού θα τις εντόπιζε σίγουρα κάτω από το χαλί της Δεξιάς! Με τη Δεξιά όμως ποτέ δεν βαδίσαμε στους ίδιους δρόμους: αντίθετα, οι δρόμοι που βάδισαν τα κινήματα έγιναν το χαλί σε κάθε λογής αριστερό λαϊκισμό για να εμφανιστεί σωτήρας του λαού, ένας Αη Γιώργης που, καβάλα στο λάο, θα θανατώσει το μνημονιακό τέρας.

Μήνες πριν τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ, ηγεμονικό σχήμα της σύνολης Αριστεράς, είχε καταφέρει να ενοποιήσει ομάδες συμφερόντων, πολιτικές γκρούπες και

συνιστώσες με μεγάλες διαφορές μεταξύ τους. Η λαϊκιστική αφήγησή του ήταν η συγκολλητική ουσία που επέτρεψε τη νομιμοποιημένη συνύπαρξη όλων των παραπάνω, με το Πασόκειο επιχείρημα «να φύγει η Δεξιά» να δίνει έναν τόνο καθήκοντος στην αποσιώπηση της κριτικής, τον παραμερισμό των διαφορών και τη στρατευμένη ψήφο από το αριστερό ακροατήριο. Υπηρετώντας γνήσια τις σταλινικές καταβολές της, η ελληνική Αριστερά, από το τηλεοπτικό πάνελ και την ανοιχτή συγκέντρωση μέχρι την εκδήλωση και το οικογενειακό τραπέζι, συκοφαντούσε κάθε κριτική ως απολογία του συστήματος και καλούσε σε εθνική συστράτευση για να έρθει «η ελπίδα».

Και τι δεν υποσχέθηκε η «προγραμματάρα» –κατά Λαφαζάνη[3]– του ΣΥΡΙΖΑ: κατάργηση των «μνημονιακών» νόμων και των πράξεων νομοθετικού περιεχομένου με έναν νόμο, αφοπλισμό ΔΙΑΣ-ΔΕΛΤΑ, κατάργηση των κέντρων κράτησης, μείωση των ασφαλιστικών εισφορών, κατάργηση των φυλακών τύπου Γ΄, επαναπρόσληψη όλων των «παρανόμως» απολυθέντων στο Δημόσιο, κατάργηση του ΕΝΦΙΑ και πολλές άλλες γενναίες δεσμεύσεις. Στην προσπάθεια για ένα βέβαιο εκλογικό αποτέλεσμα, διευρύνθηκαν και οι συμμαχίες, φτάνοντας μέχρι και το Άγιο Όρος[4]!

Η εικόνα του Ηγέτη να ανεβαίνει στο πόντιο των Προπυλαίων υπό τον παιάνα του «Z» του Μίκη Θεοδωράκη, με αλαλάζοντες μικροπασόκους, χιπστερίζοντες νεολαίους και Ευρωπαίους που έβλεπαν την «ελπίδα να έρχεται», ήταν το τελευταίο επεισόδιο της πρώτης σειράς: και όπως συνήθως, η δεύτερη σεζόν δύσκολα ξεπερνάει την πρώτη.

Η κυβέρνηση στην αντιπολίτευση, τα κινήματα στην εξουσία

Οι πρώτες μέρες του ΣΥΡΙΖΑ χαρακτηρίστηκαν από λαϊκιστικούς συμβολισμούς που οι πιο εύπιστοι οπαδοί δεν τους θεωρούσαν τέτοιους, καθότι ανέμεναν τη συμπλήρωση του συμβολικού από το υλικό του αντίκρισμα. Οι πιο υποψιασμένοι αντιλήφθηκαν την κατάσταση όταν είδαν να χαριεντίζεται ο Σπίρτζης με τη Ραχήλ Μακρή σε υπουργικό γραφείο, κάτω από pop art πορταίτο του Βελουχιώτη. Παρόλα αυτά, η αριστερή ηγεμονία με τη μεταπασόκ αισθητική απόλαυσε έναν μήνα απόλυτης αταραξίας.

Το κυβερνητικό αφήγημα φανταζόταν την εξουσία να ασκείται εντός εκτός και επί τα αυτά, με τα στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ τη μια να κυβερνάνε και την άλλη να ασκούν αντιπολίτευση στην ίδια τους την κυβέρνηση. Highlight του σχιζοφρενικού αυτού λαϊκισμού αποτέλεσαν οι συγκεντρώσεις στήριξης της κυβέρνησης κατά τη διεξαγωγή των πρώτων διαπραγματεύσεων της κυβέρνησης στο Eurogroup. Θιασώτες της κινητοποίησης θεωρούσαν τις συγκεντρώσεις τους ως συνέχεια των Αγανακτισμένων του 2011, μη εξηγώντας το πώς η οπαδική στήριξη μιας κυβέρνησης και η απόλυτη εκχώρηση της φωνής τους σε μια ομάδα ειδικών της διαπραγμάτευσης έχει σχέση με τις αντικοινοβουλευτικές αντικρατικές αγωνιστικές αμεσοδημοκρατικές συνελεύσεις και τις συγκρούσεις του 2011. Η μάλλον, για να μη λέμε ψέματα, υπήρξαν απόπειρες διανοούμενων-αφιθιονάδος του Τσίπρα να γεφυρώσουν τα αγεφύρωτα, με προσφυγή σε σταλινισμό β' κατηγορίας:

«Το ερώτημα αν οι συγκεντρώσεις της 11/2 είναι «αυθόρμητες» ή «προσχεδιασμένες» δεν έχει κανένα ενδιαφέρον και καμία χρησιμότητα για κανέναν – εκτός από εκείνους που ψάχνουν μια δικαιολογία, για να μην πάνε [...] Αποτελούν ακόμα μία προσπάθεια κατάληψης του χώρου της εκπροσώπησης: «Occupy representation»[...] Με αυτή την έννοια, σίγουρα αποτελούν ίσως

όχι «αναβίωση», αλλά προέκταση του πνεύματος των καταλήψεων πλατειών που είχαν συγκλονίσει την Ελλάδα και την Ισπανία –αλλά επίσης την Αίγυπτο, τις ΗΠΑ και σε μικρότερο βαθμό άλλες χώρες– το 2011»[5].

Το πώς καταλαμβάνεται η εκπροσώπηση έξω από τις κλειστές πόρτες του Eurogroup είναι κάτι άπιαστο για τη σκέψη μας: εκτός αν ο Βαρουφάκης ενσάρκωνε το Πνεύμα του λαού με πουά πουκάμισο.

Η πρώτη φορά που ο ΣΥΡΙΖΑ ήρθε ευθέως αντιμέτωπος με τα κινήματα ήταν το Φεβρουάριο του 2015 για το ζήτημα των κέντρων κράτησης, για τα οποία είχε δεσμευθεί σε όλους τους τόνους ότι θα τα αντικαταστήσει με «ανοιχτές δομές φιλοξενίας». Μετά από μαχητικές διαδηλώσεις έξω από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Αμυγδαλέζας και της Κορίνθου, όπου σημειώθηκαν και οι πρώτες συγκρούσεις με την Αστυνομία επί κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, σειρά βουλευτών απαξίωσαν τις «μικροπολιτικές και ανούσιες» κινητοποιήσεις. Για παράδειγμα, ο αναρχικός βουλευτής Καστοριάς Βαγγέλης Διαμαντόπουλος, μετά την παρέμβαση συλλογικοτήτων στην Αμυγδαλέζα δήλωσε στα social media:

«Όπως επίσης το να γίνεται πορεία για ένα ζήτημα που έχει δρομολογηθεί, όπως το κλείσιμο των στρατοπέδων συγκέντρωσης και η σταδιακή απελευθέρωση που έχει ξεκινήσει, το λες και αυτοαναφορικό [...] πες μου εσύ με ποιο τρόπο επιταχύνει τη διαδικασία απέναντι σε μια πολιτική ηγεσία που έχει δρομολογήσει ήδη τη μετατροπή τους σε ανοιχτά κέντρα φιλοξενίας...».

Είχε δίκιο: η αυτοκτονία εγκλείστου Πακιστανού στην Αμυγδαλέζα έναν μήνα μετά επιτάχυνε τη «διαδικασία» αποτελεσματικότερα. Φήμες λένε ότι οι δηλώσεις του τότε μέλους του ΣΥΡΙΖΑ και νυν ΛΑΕ παίζουν σε γιγαντοοθόνη στην Κόρινθο με μαροκινούς υπότιτλους, σε μια προσπάθεια να κατευναστούν οι εκεί έγκλειστοι που δεν αντιλαμβάνονται ότι κρατούνται μέχρι και σήμερα σε ανοιχτή δομή φιλοξενίας και όχι σε λάγκερ.

Ο κυβερνητικός «ρεαλισμός», ο δυϊσμός κυβέρνησης-κόμματος, η επικυριαρχία του οικονομικού έναντι όλων των άλλων πεδίων ήταν η συνταγή που ενοποιούσε την Αριστερά, είτε ως ΣΥΡΙΖΑ είτε ως ιδιότυπη τεχνοκρατική κριτική στην κυβέρνηση από την εξωκοινοβουλευτική πτέρυγα («αν ήμουν εγώ, ...»). Η συνταγή άργησε να “κόψει”: έπρεπε να περάσει ένα εξάμηνο περίπου για να οδηγηθεί ο λαϊκισμός της αριστεράς στο αδιέξοδο που ο ίδιος δημιούργησε, και ο μόνος τρόπος να το ξεπεράσει ήταν να χτυπήσει το κεφάλι στον τοίχο. Και το έκανε, παίζοντας το στοίχημα του δημοψηφίσματος για να το χάσει, αλλά δυστυχώς για αυτή το κέρδισε, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την οριστική αποδέσμευση των κινημάτων από την κοινοβουλευτική αυταπάτη. Αν και δεν χωράει στο παρόν άρθρο ανάλυση για το δημοψήφισμα, μπορούμε να πούμε ότι αποτέλεσε μεταξύ άλλων και την εκρηκτική συμπύκνωση των αντιφάσεων της «Αριστεράς στην εξουσία»: μέσα και ενάντια στην ΕΕ, τεχνοκρατική διαπραγμάτευση ειδικών και δημοψήφισμα, τσαμπουκάς και άτακτη υποχώρηση.

Η ελπίδα ακόμα έρχεται

«Μια κυβέρνηση που εγκαταλείπει τις προεκλογικές της δεσμεύσεις, παραβιάζει βασικά δικαιώματα και προφανείς ανάγκες της συντριπτικής πλειονότητας, χάνει τη δημοκρατική της νομιμοποίηση»[6].

Κώστας Δουζίνας, μέλος του ΣΥΡΙΖΑ, διευθυντής του Birkbeck Institute for Humanities του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, Μάρτιος 2013

Η αντίφαση και η αντίθεση, όμως, δεν είναι κάτι αρνητικό και καταστροφικό, είναι ο τρόπος που προχωρά η διαλεκτική. Χωρίς αυτές τις αντιφάσεις και χωρίς την προσπάθεια διαλεκτικής υπέρβασής τους δεν είναι δυνατόν να προχωρήσει το κόμμα, η κυβέρνηση, η κοινωνία. Το όνομα της Αριστεράς στην κυβέρνηση είναι η «αντίφαση στην εξουσία»[7].

Ο ίδιος, Ιανουάριος 2016

Στη σημερινή εκδοχή του, ο αριστερός λαϊκισμός έχει διαχωρίσει

τις δύο εκφάνσεις του που αξεχώριστες του έδιναν την ισχυρή εκλογική καταγραφή. Από τη μία, έχουμε επαναφορά με αριστερό πρόσημο του κυβερνητισμού και του τεχνοκρατικού λόγου της ανάπτυξης, όπου ο ΣΥΡΙΖΑ έχει τα «στελέχη», τη «θέληση» και το «ηθικό πλεονέκτημα» να πάρει τις δύσκολες αποφάσεις για να έρθει η ελπίδα του χρόνου, με νέα ΕΣΠΑ, διορισμούς και υγιή ανταγωνιστικότητα. Όποιος φέρεται εναντίον του κυβερνητικού προγράμματος είναι αστοιχείωτος, παίζει το παιχνίδι της Δεξιάς και ονειρεύεται πραξικοπήματα.

Από την άλλη, έχουμε τον Άγιο Παντελεήμονα της Αριστεράς με Πρόεδρο τον –μέχρι τον Ιούνιο– αριστερό ψάλτη του Τσίπρα, Λαφαζάνη, ο οποίος μετέτρεψε τη νύχτα που θα καταργούσε ο ΣΥΡΙΖΑ το μνημόνιο, σε έξι μήνες συμμετοχής στην κυβέρνηση[8]. Όταν ο ΣΥΡΙΖΑ με τη 47σέλιδη πρότασή του στην Τρίτη στους «θεσμούς» πουλούσε σε τιμή ευκαιρίας αεροδρόμια, ΟΛΠ και αύξανε τον ΦΠΑ, εκείνος δήλωνε ότι αποτελούν «προϊόν συμβιβασμού»[9], ενώ παρασκηνιακά έδινε γραμμή για ψήφιση των μέτρων αλλά «μη εφαρμογή τους – κατάργησή τους στην πράξη». Τέλειο σχέδιο για αποπλάνηση των Κουτόφραγκων! Σημαντικό στοιχείο της πολιτικής του ομάδας (Αριστερή Πλατφόρμα, ιστοσελίδα Iskra) η αντιιμπεριαλιστικής λογικής Ρωσολαγνεία που εκφράστηκε σε όλους τους τόνους προεκλογικά, μετεκλογικά αλλά και στη μετά-ΣΥΡΙΖΑ εποχή. Ο Λαφαζάνης, μάλιστα, πρέπει να είναι ο μόνος αρχηγός κόμματος στην Ευρώπη (αν εξαιρέσουμε τον Πούτιν;) που έχει στηρίξει δημόσια το καθεστώς Άσαντ, και μάλιστα στην πιο προβεβλημένη ομιλία που έδωσε ποτέ (το προεκλογικό ντιμπέιτ[10]). Μόλις η Αριστερή Πλατφόρμα, καθώς και πληθώρα παραγκωνισμένων στελεχών και επαγγελματιών γυρολόγων της πολιτικής (Ραχήλ Μακρή, Φωτόπουλος κ.α.) συνειδητοποίησαν στο δημοψήφισμα ότι το σχήμα «η Ελπίδα έρχεται» χρεοκόπησε, έφτιαξαν ένα fast track κόμμα Νέου Τύπου. Η προσπάθεια αναβίωσης της «αθηναϊκής άνοιξης»[11] και οικειοποίησης του «ΟΧΙ» κατέληξε αφενός σαν φάρσα στην εθνολαϊκή φιέστα της Ομόνοιας, και σαν τραγωδία στις εκλογές του Σεπτεμβρίου, όπου το ηγεμονικό για πολλούς σχήμα της αριστεράς έμεινε εκτός Βουλής. Η αταβιστική επανάληψη των

παλαιοκομματικών μεθόδων συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Το διακύβευμα της εποχής μας: κίνημα της μη ενσωμάτωσης, δομές της ευθύνης

«Ο λαϊκισμός υπήρξε πάντα υπόθεση της εξουσίας, όχι των λαών. Το πολιτικό πρόβλημα της ανθρωπότητας είναι καταχωνιασμένο βαθιά μέσα στην ψυχή της και συνοψίζεται στο πώς να σωθεί από τους «σωτήρες» της, πώς να απελευθερωθεί από τους «απελευθερωτές» της».

Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Η «Ρωμιούσνη» στον Παράδεισο

*Πώς βγήκανε πάλι απ' αυτή τη φωτιά
ο Κορ Διευθυντής
ο διπλωματικός ακόλουθος
ο Κορ πρέσβυς;
Και τώρα τι πρέπει να γίνει
σ' αυτό το νεκροταφείο των ονομάτων
σ' αυτό το νεκροταφείο των λέξεων;
Πώς θα ξαναβαφτίσουμε τις πυρκαγιές
«Ελευθερία», «ισότητα», «εξουσία»;
Μιχάλης Κατσαρός, Στο νεκρό δάσος*

Μέσα στην πολιτική σκακιέρα της τελευταίας περιόδου (μετά την άνοδο και πτώση του ΣΥΡΙΖΑ), υποφώσκουν κινήσεις, κινήματα, συλλογικότητες που δεν ελπίζουν, δεν υπόσχονται αλλά πράττουν. Αντιφασιστικές κινήσεις που θέτουν τον φασισμό εκτός εδάφους, μεταναστευτικές δομές αλληλεγγύης που στην κυριολεξία σώζουν ζωές αποτελεσματικότερα από το κράτος, οριζόντιες οικονομικές δομές που παράγουν πλούτο, μεροκάματο και δικαιοσύνη και χιλιάδες συζητήσεις σε υψηλό επίπεδο για το τι μέλλει γενέσθαι. Αυτό που λείπει, όχι ως διακηρυγμένος πόθος αλλά ως αναπόσπαστο στοιχείο τακτικής-στρατηγικής των ανωτέρω, είναι ο ολικός συντονισμός και η ενιαία κίνηση, γενικά και επί μέρους. Αυτό ακριβώς είναι και το τελευταίο οχυρό της αριστερής λαϊκιστικής ρητορείας που, μέχρι να υπάρξει παραγωγή αντιπαραδείγματος, θα θεωρεί την επιχείρηση κατάληψης του κράτους ως το μόνο ρεαλιστικό πολιτικό σχέδιο. Αυτός είναι και

ο λόγος που πληθώρα ανθρώπων διστάζουν να αποστοιχηθούν από την Αριστερά και να στηρίξουν ή και να συμμετέχουν σε αντιεξουσιαστικά εγχειρήματα και κινήματα βάσης. Στόχος των κινήματων λοιπόν είναι να γίνουν –και– *Κίνημα*, να παρέχουν αξιόπιστες αντιπροτάσεις στο καπιταλιστικό φαντασιακό της ανάπτυξης και να εντείνουν τις αντιστάσεις εκείνες που θα γεννηθεί ο ριζοσπαστισμός του 21^{ου} αιώνα: ριζοσπαστισμός αδιαμεσολάβητος, συντακτικός, Αντίστασης αλλά και Ευθύνης.

Παραπομπές:

[1] Βλ. *Λαϊκισμός, δημοκρατία και γιατί πρέπει να κερδίσουν οι λαϊκιστές*, άρθρο του Μιχάλη Θεοδοσιάδη

[2] Βλ. *Πώς θα νικηθεί ο λαϊκισμός*

[3] Βλ. εκπομπή Γιώργου Παπαδάκη, 26/1/2014

[4] *«Εκείνο που είναι σημαντικό για τον ΣΥΡΙΖΑ, και θα επιχειρήσει να διασφαλίσει, είναι να υπάρχει το περιβάλλον που θα επιτρέπει στο Άγιο Όρος να συνεχίσει να παίζει τον ρόλο του, με ηρεμία και προσήλωση στα της ψυχής, στα του πνεύματος, στα του ανθρώπου. Χωρίς πρόθεση πρόκλησης τολμώ να προσθέσω στα τελευταία: στα της εξωτερικής πολιτικής της πατρίδας μας.»*

Ρένα Δούρου στο Αγιορείτικο Βήμα, 20/3/2014

[5] Συνέντευξη Άκη Γαβριηλίδη στην Εφημερίδα των Συντακτών, *Τι καινούριο φέρνουν οι Πλατείες;*

[6] Κ. Δουζίνας: Από την πολιτική στη δημοκρατική ανυπακοή

[7] Κ. Δουζίνας: Ζούμε σε πολλαπλές χρονικότητες

[8] Λαφαζάνης: Ο ΣΥΡΙΖΑ θα καταργήσει το μνημόνιο με δημοκρατικό τρόπο

[9] Κατεβάζουν τους τόνους Λαφαζάνης και Ραχήλ Μακρή για την συμφωνία

[10] Βλ. το σχετικό βίντεο *«Σχετικά με τους πρόσφυγες, έκανε λόγο για τραγωδία, ενώ διερωτήθηκε: «Δεν έχουμε πρεσβεία της Συρίας: Γιατί; Για να αποσταθεροποιήσουμε το καθεστώς Άσαντ;»»*.

[11] Copyright Yanis Varoufakis, The Athens Spring lives on!

Σαν την 4η Φλεβάρη δεν υπάρχει

Νώντας Σκυφτούλης

Μπορεί να είναι στριμωγμένος ο Σύριζα στις αντιφάσεις, που ο ίδιος καλλιέργησε. Όμως όλοι οι άλλοι, συμπεριλαμβανομένων και ημών, είμαστε εντάξει; Τα έχουμε βρει όλα αναφορικά με μια άλλη προοπτική; Ή είμαστε σε μια κατάσταση Σύριζα και *ceteris paribus*; Και ενώ οι προσδοκίες όλων για την 4^η Φλεβάρη είχαν φτάσει στο ζενίθ, προσγειωθήκαν οι πάντες σε μια

πραγματικότητα με ιδιαίτερους προβληματισμούς. Μη φανταστείτε ότι ο προβληματισμός θα διαρκέσει πολύ, διότι τα συμπεράσματα, τα οποία είναι αντιγραφές των αντίστοιχων αφαιρέσεων, πρέπει να αυτοαναιρεθούν. Και πώς θα γίνει αυτό; Τι θα κάνουν κάποιοι με αυτούς τους πολύμορφους ρόλους που η «ιδεολογία» του εργατισμού σαν σκηνοθέτης διανέμει;

Πήγαμε στο Μουσείο (ευτυχώς με το πανό της ΒΙΟΜΕ και σώσαμε την ψυχή μας, όχι όμως ολόκληρη) όπου για πρώτη φορά είχε τόσο λίγο κόσμο ή μάλλον δεν έχω δει λιγότερο ποτέ. Και εκεί αρχίζει η συνωμοσία της κοινοτοπίας του καλού: «Δεν έχει κόσμο, τι έγινε;», «Μπα, μην το λες αυτό, έχει πολύ κόσμο σήμερα», «Μα, ρε παιδιά;», «Όχι, όχι, έχει πολύ κόσμο σήμερα». Υπήρχε τέτοιας έκτασης ψέμα μπροστά στα μάτια μας, που αν επέμενες να λες την αλήθεια κινδύνευες να θεωρηθείς φιλοσυριζαίος. Έτσι, μπροστά σε αυτή την απειλή τουμπεκί. Ήταν φανερό ότι είχαν διαψευστεί όλες οι προβλέψεις. Το ΠΑΜΕ ασφαλώς και είχε κόσμο γιατί αυτού του είδους η απεργία είναι βούτυρο στο ψωμί του, οπότε η αυτό-συσπείρωση των δυνάμεών του ήταν στο ζενίθ (καμία σχέση με την παρελθούσα κινητοποίηση επί Γιαννίτση, όπου η χύμα κάθοδος εκατοντάδων χιλιάδων εργαζομένων έκαναν το ΠΑΜΕ της εποχής να μοιάζει με αριστερίστικη μάζωξη). Όταν λέμε ότι το ΠΑΜΕ είχε κόσμο, εννοούμε πολύ ΕΒΕ, τους οποίους έχει εντάξει στο ταξικό μέτωπό του εδώ και πολλά χρόνια. Η ΓΣΕΕ είχε κάποιο κόσμο, ο οποίος είχε κινητοποιηθεί προσφάτως: δικηγόροι, γιατροί, μαγαζάτορες. Η ΑΔΕΔΥ, αυτό το συνδικαλιστικό δράμα, είχε το έλασσον. Στο Μουσείο τα αναρχοαντιεξουσιαστικά μπλοκ ήταν των 50, άντε των 100 ατόμων για να στανιάρουμε ενώ της άκρας αριστεράς και των πρωτοβάθμιων τα ίδια.

Φαίνεται λοιπόν, ότι δεν υπάρχει αξιόπιστος φορέας με συνακόλουθο αξιόπιστο λόγο που να έπειθε ότι η απεργία αυτή είχε σημασία για τον εργαζόμενο, τον μισθωτό δηλαδή, όπου η απουσία του ήταν εκκωφαντική, λες και απαγορευόταν στους εργαζόμενους να παραβρεθούν στην απεργία. Τότε ποιος απήγγησε; Τα μαγαζιά πράγματι ήταν κλειστά. Οι «δικοί» μας το θεωρούσαν

μάλιστα αιτία ότι θα συρρεύσει κόσμος στην κινητοποίηση. Αλλά εις μάτην. Ήταν κλειστά όχι λόγω εργαζομένων αλλά λόγω εργοδοτών και δικαίως στο τέλος της ημέρας πανηγύριζε ο νεοδημοκράτης πρόεδρος των εμπόρων και των μικρομεσαίων. Τη συγκέντρωση επίσης κοσμούσαν και ορισμένοι αγρότες Μανωλάδας στυλ για να δέσει η συμμαχία των «τάξεων». Στο τέλος της ημέρας οι ειδήσεις, η κοινοτοπία του κακού τώρα, τα ίδια. Τόσο κόσμο δεν ξανάδε στο δρόμο ούτε ο Σκάι ούτε ο Αντέννα ούτε το Μέγκα. Η κοινοτοπία ανεξαρτήτως προσήμου τελικά κερδίζει.

Ο τεμαχισμός και η πλήρης διάσπαση του κοινωνικού δεσμού δυστυχώς συνεχίζεται και, για να είμαστε ειλικρινείς, στο κομμάτι του παραδοσιακού η διάσπαση είναι πλήρης και χωρίς επιστροφή ενώ σε άλλα πεδία υπάρχει ελπίδα επαναδημιουργίας δεσμού με νέους ασφαλώς όρους (νέες συλλογικές δομές πάλης).

Ο συνδικαλισμός, για παράδειγμα, ο οποίος στηρίζεται μόνο και αποκλειστικά στη δυνατότητα του καπιταλισμού να παρέχει (μισθούς επιδόματα, κοινωνική ασφάλιση κ.λπ.) και εκεί βασίζει τις «νίκες» του, στην Ελλάδα ποτέ δεν υπήρξε τέτοιος. Στην Ελλάδα το κράτος ρουσφετολογικά παρείχε το κοινωνικό κράτος και γι' αυτό ο συνδικαλισμός ήταν κρατικός. Βέβαια, πουθενά πλέον σήμερα δεν είναι μη κρατικός αφού η πηγή χρηματοδότησης ΟΛΩΝ των συνδικάτων είναι κρατική υπόθεση. Ένα γεγονός που κάνει πιο ανατριχιαστικό τον εν Ελλάδι συνδικαλισμό είναι η ύπαρξη αυτής της καταξευτιλισμένης ΓΣΕΕ με εκείνο το «ΝΑΙ» που ξεστόμισαν μαζί με τα αφεντικά και ενάντια στους εργαζομένους.

Η απεργία της 4^{ης} Φλεβάρη, πέραν του ότι απέδειξε ότι μια απεργία μπορεί να έχει αντιτιθέμενα συμφέροντα στους κόλπους της και το ταξικό πρόσημο να πηγαίνει περίπατο, απέδειξε ταυτόχρονα και διαχρονικά ότι οι προηγούμενες απεργίες μπορεί να μην ήταν τόσο καθαρές όσο είναι η ταξική πάλη. Πάντως η τελευταία ήταν υπεράνω τάξεων και ταίριαζε με το «μικρομεσαίοι και παλικάρια γίναμε μαλλιά κουβάρια».

Υπάρχει πρόταση μιας άλλης προοπτικής; Θα ρωτήσει κάποιος. Ναι, υπάρχει, το θέμα είναι εάν θέλουμε την άλλη προοπτική

που θα μας ξεσπιτώσει. Αυτό προϋποθέτει μια καινούργια πρόταση για τα δικαιώματα των εργαζομένων, για τον τρόπο πάλης, καθώς και για το νόημα μιας προοπτικής ενός σύγχρονου αντικαπιταλιστικού διαφωτισμού, που θα λαμβάνει υπόψη το σύνολο των αναδιαρθρώσεων που έχουν γίνει στην εργασία. Διότι οι προηγούμενες αφαιρέσεις απευθύνονται σε ένα άλλο υποκείμενο, το οποίο δεν υπάρχει ή και να υπάρχει, συγκροτείται ήδη με άλλους όρους. Όπως και να έχουν τα πράγματα, δεν είναι δυνατόν στις άμεσες αιχμές του κινήματος να μην είναι η εναντίωση και η διάλυση της ΓΣΕΕ, ως ένα αίτημα εργατικό εκ των ων ουκ άνευ. Αυτό πρέπει να διαπραγματευτεί στον δρόμο. Για την άγρια απεργία τουλάχιστον και όχι για τίποτε άλλο.

Ριφιφι στο Ασφαλιστικό και Δουλειά μέχρι τα Βαθιά Γεράματα

Με την ουσιαστική κατάργηση του αναδιανεμητικού χαρακτήρα του συστήματος ασφάλισης, κορυφώνει η κυβέρνηση τα αντιασφαλιστικά μέτρα που πήραν οι προκάτοχοί της τα προηγούμενα χρόνια. Το σχέδιο που υποβλήθηκε προς έγκριση στους κηδεμόνες της Ε.Ε. προβλέπει μεταξύ άλλων:

- Αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης στα 67 χρόνια ή στα 62 αν ο εργαζόμενος συμπληρώνει 40 έτη ασφαλιστικού βίου.
- Αύξηση των εισφορών υγείας και για τους ήδη συνταξιούχους.
- Ενοποίηση και συρρίκνωση των κλάδων ασφάλισης, πρόνοιας και περίθαλψης σε νέο φορέα με κορμό το ΙΚΑ (ΕΦΚΑ).
- Μείωση των κύριων συντάξεων των νέων αλλά και των παλαιών συνταξιούχων και αναδρομική κατάργηση της κύριας σύνταξης για

όσους αποχωρούν από την εργασία έως 1/7/2015.

– Σταδιακή κατάργηση της επικουρικής ασφάλισης που ποτέ δεν χρηματοδοτήθηκε από το κράτος αλλά από τις ασφαλιστικές εισφορές εργοδοτών και εργαζομένων.

– Κατάργηση του ΕΚΑΣ και μεταβολή του ύψους των συντάξεων με ειδικές ρήτρες ώστε οι μειώσεις να γίνονται αυτόματα χωρίς νομοθετικές παρεμβάσεις.

Στόχος των εμπνευστών του νέου ασφαλιστικού είναι το σύστημα ασφάλισης να έχει ανταποδοτικό κεφαλαιοποιητικό χαρακτήρα, ακολουθώντας τους ρυθμούς του αγοραίου κρατισμού.

Πρόκειται για μια νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση, που εντάσσεται στην άενη στρατηγική του κεφαλαίου και των κρατών της ΕΕ, για να σώσουν τα κέρδη τους, τις επενδύσεις και την εξουσία τους και για να αποπληρωθεί το τοκογλυφικό χρέος που εκείνοι δημιούργησαν, μέσα από τον εργασιακό μεσαίωνα και τη δουλοποίηση όλων των εργαζομένων.

Η εξάλειψη ασφαλιστικών κατακτήσεων χρόνων, μεθοδεύεται στο όνομα της διάσωσης των ασφαλιστικών ταμείων που οι εκάστοτε κυβερνήσεις λεηλάτησαν μεθοδικά και φυσικά εντάσσεται στο πλαίσιο της εφαρμογής του μνημονίου που υπέγραψε ο Τσίπρας αποκαλύπτοντας το εξουσιαστικό πρόσωπο μιας ανυπόληπτης και αναξιόπιστης αριστεράς.

Πρόκειται για πολιτική απάτη που ξεπερνά κάθε όριο ειδικότερα όταν ξανακαλούν τους εργαζόμενους να ξαναπληρώσουν τις κομπίνες-νόμιμες κλοπές και ληστείες των κρατούντων, που δημιούργησαν και δημιουργούν το έλλειμμα στα ασφαλιστικά ταμεία. Όταν μάλιστα είναι γνωστό, ότι από το 1950 έως το 1975 κράτος και καπιταλιστές χρωστάνε στα ταμεία 60 δις € από την υποχρεωτική δέσμευση και διαχείριση των αποθεματικών των ασφαλιστικών ταμείων από την ΤτΕ, για την δανειοδότηση των βιομηχάνων και των εφοπλιστών με μηδαμινό επιτόκιο. Για να μην αναφέρουμε τα 5,8 δις € από την ετήσια εισφοροδιαφυγή των αφεντικών, τα 8,7 δις € που χρωστάει το κράτος, τα 4 δις € που χάθηκαν στο χρηματιστήριο την περίοδο 1999-2002 και τα 3,2 δις

€ που χρωστάνε οι επιχειρήσεις στο ΙΚΑ, τα δεκάδες δις που δόθηκαν στους τραπεζίτες για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και τα δεκάδες άλλα δις που δόθηκαν για την αποπληρωμή του χρέους τους. Τα περιθώρια των αυταπατών που εξακολουθούν να σπέρνουν οι κομματικές και κρατικοσυνδικαλιστικές γραφειοκρατίες έχουν πλέον περιοριστεί ασφυκτικά καθώς τώρα που οι μάσκες έπεσαν αποκαλύπτεται ότι τη ζωή μας δεν μπορεί και ούτε θέλει να αλλάξει κανείς φωτισμένος ηγέτης και τα προβλήματα δεν λύνονται με την ανάθεση.

Μόνο αν εμείς οι ίδιοι πάρουμε τη τύχη μας στα χέρια μας θα αναδυθεί από τα συντρίμια του παλιού σάπιου συστήματος ένα διαφορετικό αύριο.

Πορεία στις 4 Φλεβάρη 11πμ Τοσίτσα–Πατησίων στο μπλοκ της ΒΙΟΜΕ.

Ο αγώνας για την κοινωνική απελευθέρωση από τα δεσμά του κράτους, του κεφαλαίου και των υπερεθνικών οργανισμών της Ευρώπης-φρούριο συνεχίζεται.

Αντιεξουσιαστική Κίνηση Αθήνας

Οι ου-τόποι και η αναζήτηση τους

Φιλήμονας Πατσάκης

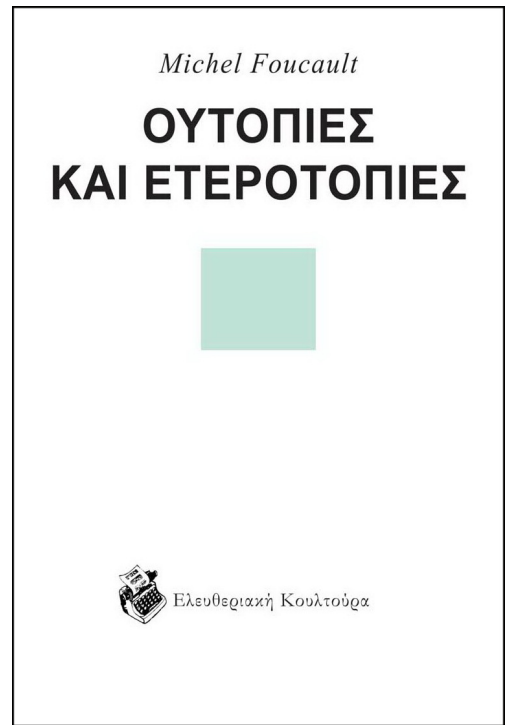
Έπεσε στα χέρια μου ένα μικρό βιβλιαράκι από την “Ελευθεριακή Κουλτούρα” το “**Ουτοπίες και Ετεροτοπίες**” του Φουκώ. Δεν θα αναφερθώ στις ετεροτοπίες μια πολύ ενδιαφέρουσα θέση του Γάλλου φιλοσόφου που απασχόλησε τα κινήματα και την διεκδίκηση του δημόσιου χώρου, θα αναφερθώ στην προσπάθεια να

βγει ο ου-τόπος από το ρημαγμένο έδαφος που τον οδήγησαν οι τόσες λογικές διαχείρισης.

Μια υπέροχη σκέψη ξετιλίγεται με τόση ένταση. “Υπάρχουν χώρες χωρίς έδαφος και ιστορίες χωρίς χρονολογία, πόλεις, πλανήτες ήπειροι, σύμπαντα ολάκερα για τα οποία είναι σαφώς αδύνατον να βρεθούν ίχνη σε κάποιο γεωγραφικό χάρτη. Αφού δεν ανήκουν σε κάποιον χώρο. Πιθανώς όλα αυτά να γεννήθηκαν στο μυαλό των ανθρώπων ή για να πούμε την αλήθεια στο διάκενο των λόγων τους, στον όγκο των αφηγήσεων ή ακόμα στον τόπο μη τόπο των ονείρων τους, στο κενό της καρδιάς τους. Το κυριότερο όμως είναι ότι κτίζονται στις ρωγμές που δημιουργεί η ζοφερότητα του “πραγματικού”. Εκεί μπαίνει ο διάκοσμος της γλυκύτητας των ουτοπιών. Να τι θέλω να πω. Δεν ζούμε σε ένα χώρο ουδέτερο και λευκό. Ζούμε πεθαίνουμε, αγαπάμε σε ένα τετραγωνισμένο, κομμένο, ποικίλο χώρο με φωτεινές και σκοτεινές ζώνες, ανισόπεδα σκαλοπάτια, βαθουλώματα και κυρτώματα, με κάποιους τόπους σκληρούς και άλλους διαπερατούς, πορώδεις. Υπάρχουν τόποι του περάσματος (δρόμοι, τρένα, μετρό), υπάρχουν τόποι της προσωρινής στάσης (καφέ κτλ) υπάρχουν οι τόποι που είναι κλειστοί (σπίτι). Υπάρχουν όμως και οι τόποι που αντιτίθενται σε αυτές τις χρήσεις, διαφορετικοί, προκειται για αντι-χώρους. Τα παιδιά τους ξέρουν καλά (η απομακρισμένη γωνιά του σπιτιού, η σοφίτα, η καλή κρυψώνα, το μοναχικό παιχνίδι). Όμως και οι ενήλικες γνωρίζουν τέτοιους τόπους ή περνούν μια ζωή αναζητώντας τους.”

Η ζωή μου έχει εν πολλοίς επιβληθεί και μέσα σε μια τέτοια γνώση κρύβονται πολλαπλές απολήξεις. Και καθώς η ύπαρξη δεν ρυθμίζεται από την φυσιολογία αλλά από την μνήμη και από την πράξη, η σημασία των νέων αναγνώσεων και γραφών είναι πραγματικά τεράστια. Η ανάγκη για τον χώρο που η εξουσία δεν θα εκφράζεται ως αυθεντία είναι πλέον συνολικά κοινωνική. Μάλλον δεν θα καταφέρουμε ποτέ να γίνουμε ολοκληρωμένες υπάρξεις, αν ποτέ γνωρίσουμε αυτόν τον ορισμό της ολοκλήρωσης. Είμαστε

γεμάτοι χίμαιρες και αναμνήσεις με την δαμόκλειο σπάθη ενός οριστικού τέλους πάνω από το κεφάλι μας. Ομως ακριβώς σε αυτή τη γνώση βρίσκεται και η ουσία της διεξόδου, μιας διάστασης του ουσιώδους. Ζούμε και ως μέρος αυτού του τετελεσμένου και ατελεύτητου σημείου κάνουμε πράξεις που είτε στοχεύουν στον εφησυχασμό και την παθητικότητα είτε στοχεύουν στην έξοδο από το τέλμα, την ελευθερία. Πώς γίνεται να προχωρήσουμε λοιπόν; Οποιος μπαίνει σε αυτή την σπηλιά εγκαταλείπει την ηρεμία μιας ρυθμισμένης μορφής, την σιγουριά ενός λόγου που έχει ελευθερωθεί από τις ιδιοτροπίες και κυριαρχεί ως μια απρόσωπη γενικότητα, δεν μπορεί να γίνει κάτι πέρα από τον χρόνο και τον χώρο παρά μόνο όταν διασαλεύει το υπάρχον. Πρέπει να αποφύγουμε την αυταπάτη του άμεσου το οποίο μας πλασάρεται ως οικείο, ενώ δεν είναι παρά το συνηθισμένο. Η ουσία του συνηθισμένου είναι το τρομακτικότερο πράγμα του κόσμου, αυτό που θα έπρεπε να μας συγκλονίζει, η ουσιαστική μοναξιά. Δεν είναι και δεν μπορεί να γίνει η καθησυχαστική μακαριότητα της φυσικής αρμονίας, είναι η αρμονία του επιθανάτιου ρόγχου, της παθητικότητας. Κάπου εκεί όμως αντικρίζουμε αντανάκλασεις όπου η ζωή διατείνεται μια αξία. Είναι στιγμές μιας περιπλάνησης που καθίσταται προορισμός. Είναι στιγμές που ο άνθρωπος αρνείται ορισμούς και το συνηθισμένο και εκκινεί από νέες αφετηρίες, από μια σιωπηλή κίνηση που τον χωρίζει από το είναι

και τον ανασυνθέτει σε μια ύπαρξη έτοιμη να παλέψει για τον κόσμο, να τον φτιάξει ξανά.